

Κωνσταντίνος Χαριλ. Καραγκούνης

*

Η Σημειογραφική Παράσταση
Παραχορδών και "Δεινών" Μεταβολών του Μέλους
σε Παπαδικές Μελοποιήσεις των Βυζαντινών Μελουργών
και η Εξήγησή τους στην Νέα Μέθοδο.

Συμβολή στην Δομική Ανάλυση της Σημειογραφίας του Βυζαντινού Μέλους.

Εισήγηση στο β' Διεθνές Συνέδριο
"Βυζαντινός Μουσικός Πολιτισμός",

που διοργάνωσε το

American Society of Byzantine Music and Hymnology
σε συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Κέντρο Τέχνης (EUARCE)
Αθήνα, 10-14/06/2009.

*

ΑΘΗΝΑ 2009

Η Σημειογραφική Παράσταση Παραχορδών και "Δεινών" Μεταβολών του Μέλους σε Παπαδικές Μελοποιήσεις των Βυζαντινών Μελουργών και η Εξήγησή τους στην Νέα Μέθοδο.

Συμβολή στην Δομική Ανάλυση της Σημειογραφίας του Βυζαντινού Μέλους.

Κωνσταντίνος Χαρίλ. Καραγκούνης

Δρ. Βυζαντινής Μουσικολογίας - Θεολόγος - Υπεύθυνος Πολιτιστικών Θεμάτων Δ/νσης Δ/βάθμιας Εκπ/σης Μαγνησίας
Δ/νση Κατοικίας: Αμοργού 6B - Τ.Κ. 385 00 - Βόλος - Τηλ. Κινητό: 6947774647 - Τηλ. Εργασίας: 2421047386
E-mail: 8kxk8@in.gr - kxkaragounis@gmail.com - kxkaragounis@hotmail.com - grpolit@dide.mag.sch.gr

Εισαγωγή

Στις παπαδικές μελοποιήσεις των βυζαντινών μελουργών (ως την Άλωση της Κωνσταντινουπόλεως και λίγο μετά από αυτή) επισημαίνονται αρκετές περιπτώσεις Παραχορδών και λοιπών "Δεινών" Μεταβολών του Μέλους, οι οποίες παρουσιάζουν εξαιρετική δυσκολία. Η δυσκολία τους έγκειται στο γεγονός ότι αυτές οι Μεταβολές Συστηματικών Γενών ή οι Μεταθέσεις Τονικότητας πραγματοποιούνται σε Ασταθείς ("Φερόμενους" ή "Κινούμενους") Φθόγγους των Συστημάτων και όχι στους "Εσώτες" (Βάση ή Κορυφή των Τετραχορδών και Πενταχορδών) κατά τις νεώτερες μελοποιητικές συνήθειες. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις, όπου διακυβεύεται τότε η διαστηματική σταθερότητα των έργων και διακινδυνεύεται κάποια απόκλιση επί το οξύ ή το βαρύ από την αρχική Τονικότητα αυτών. Πάντως, το φαινόμενο αυτό μετριάζει κατά την μεταβυζαντινή περίοδο και σταδιακά εκλείπει σχεδόν τελείως ή απαντά ελάχιστα κατά την πρόοδο των αιώνων.

Η απόπειρα κατανόησης της σημειογραφικής παράστασης και καταγραφής τέτοιων Παραχορδών και Μεταβολών του Μέλους μέσα από το πρίσμα της Νέας Μεθόδου, δημιουργεί τεράστιες δυσκολίες, δεδομένου ότι αυτές δεν παρασημαίνονται με κάποιο ιδιαίτερο τρόπο, π.χ. με κάποια Φθορά. Τί είναι εκείνο που τις καθιστά διακριτές μέσα στα μουσικά κείμενα της Παλαιάς Γραφής; Υφίσταται προβληματισμός για την ορθότητα των Εξηγήσεών τους ή αποτελεί γρίφο η Μεταγραφή τους στην Νέα Μέθοδο Αναλυτικής Σημειογραφίας; Τί θεωρητικά ζητήματα μπορεί να εγείρει η εξήγησή τους αυτή; Η Δομική Ανάλυση της Παλαιάς Σημειογραφίας και η Μορφολογική Ανάλυση του Μέλους των Θέσεων" είναι ικανές, με τα σημερινά επιστημονικά δεδομένα, να επιχειρήσουν απαντήσεις στα θέματα αυτά;

Η επιθυμία να απαντήσουμε στα ανωτέρω ερωτήματα προέκυψε κατά την εκπόνηση της διδακτορικής μας διατριβής¹. Αφορμή στάθηκε η μελέτη της μορφολογίας των βυζαντινών Χερουβικών, ιδίως των τριών έργων του ψευδο - Ιωάννου Δαμασκηνού, του

¹ Κ. Χ. Καραγκούνης, *Η Παράδοση και Εξήγηση του Μέλους των Χερουβικών της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Μελοποιίας*, σειρά Μελέται 7, Αθήναι 2003, έκδοση του Ιδρύματος Βυζαντινής Μουσικολογίας της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος (εκδότης ο Γρ. Θ. Στάθης).

Ιωάννου Κουκουζέλου και του Μανουήλ Αγαλλιανού, για τα οποία δημοσιεύσαμε ισάριθμες μελέτες². Όμως, με την Δομική Ανάλυση της Σημειογραφίας δεν ασχοληθήκαμε ούτε στην επί διδακτορία διατριβή μας, καθόσον εκεί δεν ήταν δυνατόν, να χρονοτριβήσουμε με ένα τόσο ειδικό ζήτημα, ούτε στις άλλες εργασίες, οι οποίες εξετάζαν τα τρία Χερουβικά από ιστορικής πλευράς (μελουργός, εποχή, ανθολόγηση σε χειρόγραφε μουσικές πηγές κ.τ.ό.) και από μορφολογικής επόψεως του Μέλους αυτών.

Η παρούσα μελέτη βασίζεται κυρίως στο Corpus των χιλίων περίπου Χερουβικών, που δημοσιεύθηκε στην προμνημονευθείσα διατριβή. Πρέπει, όμως, να διευκρινίσουμε εδώ, ότι, κατά έναν παράδοξο αλλά εξηγήσιμο τρόπο, Παραχορδές και «Δεινές»³ Μεταθέσεις της Τονικότητας ή Αλλοιώσεις του Συστηματικού Γένους επεσημάνθησαν μόνο στα Χρωματικού Γένους Χερουβικά της βυζαντινής περιόδου. Στις μεταγενέστερες εποχές το φαινόμενο σταδιακώς μειώνεται, ώσπου εκλείπει σχεδόν τελείως.

Οι Μεταβολές

Χερουβικόν ψευδο - Ιωάννου Δαμασκηνού - Ήχος Πλάγιος του Δευτέρου.

Στο παλαιότατο αυτό έργο, το αποδιδόμενο ψευδεπιγράφως στον Ιωάννη Δαμασκηνό, παρατηρούνται -σύμφωνα με την Εξήγηση του Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος- ποικίλες Μεταβολές. Τρεις από αυτές είναι Παραχορδές και «Δεινές» Μεταθέσεις.

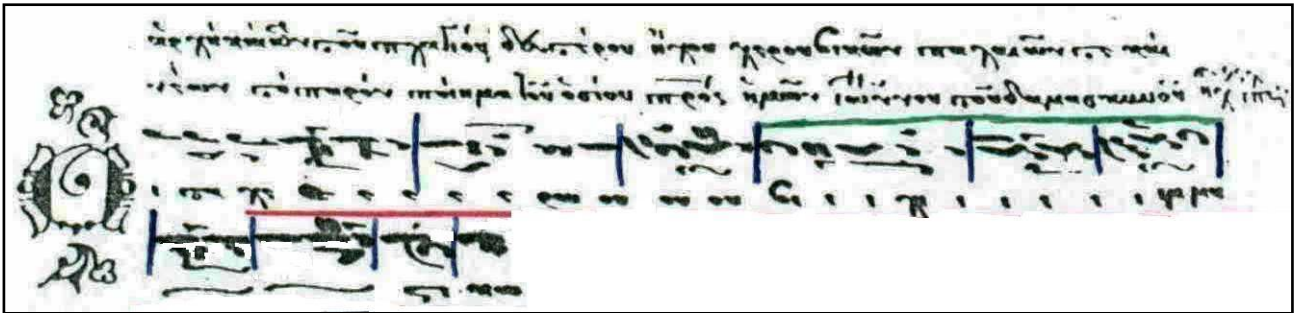
Μεταβολή Α΄: Την πρώτη Αλλοίωση εισάγει ο ψευδο - Δαμασκηνός στις συλλαβές «...βίμ μυ...» της φράσεως «Οι τα Χερουβίμ μυστικώς...» (βλ. Εικόνες 1 και 2) και την επαναλαμβάνει αυτούσια στο «...ον προ...» των λέξεων «ύμνον προσάδοντες». Η μελική της ανάπτυξη έχει ως ακολούθως (βλ. Σχεδιάγραμμα 1):

Ενώ το Μέλος κινείται ομαλώς στο Σκληρό Χρωματικό Πεντάχορδο Πα-Κε, γίνεται Μετάθεση της Βάσεως του Συστήματος κατά ένα Τρίχορδο χαμηλότερα, επί του Ζω. Η Μεταβολή επιτυγχάνεται με ένα μελοποιητικό τέχνασμα. Πρώτα, εισάγεται σε ανιούσα φορά ένα πέρασμα από το Διατονικό Γένος, μεταβάλλοντας τον Γα του Σκληρού Χρώματος σε Κε του Μαλακού Διατόνου. Έπειτα, επί του Διατονικού Δι, ο οποίος αντιστοιχεί στον Βου, τίθεται η Φθορά του νενανω και το Μέλος κατέρχεται στην Βάση Πα (= Ζω) του δημιουργηθέντος Τετραχόρδου. Η Μετάθεση «λύνεται» με Δίφωνη επάνοδο στον Πα της αρχικής Τονικότητας και σχετική Φθορά του Σκληρού Χρώματος επ' αυτού, απαιτώντας, όμως, ανάβαση <16> Κομμάτων (Τριτημορίου <4> και Μείζονος Τόνου <12>) και όχι <26> (Ημιτονίου <6> και Υπερτριημιτονίου <20>), που προϋποθέτει το Διάστημα Πα-Γα του Σκληρού Χρωματικού Τετραχόρδου.

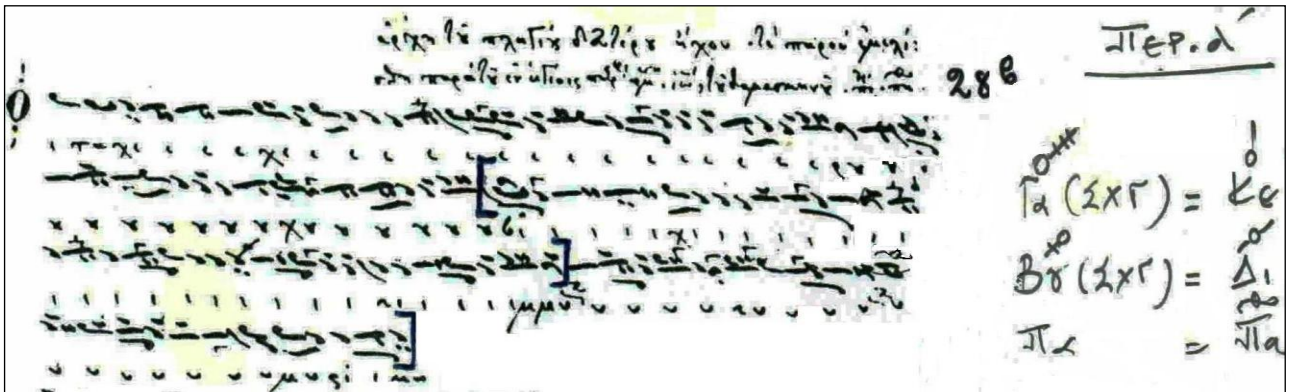
² Πρόκειται για τις μελέτες: α) Ο Ρόλος του Ιωάννου Κουκουζέλη στην Ανάπτυξη και Εξέλιξη του Χερουβικού Ύμνου, εισήγηση στο συνέδριο *Byzantine Music in the Middle Ages. Tradition and Reform*, που διοργάνωσε το Ινστιτούτο της Δανίας στην Αθήνα (Αθήναι 11-14 Νοεμβρίου 1993). β) Το Ψευδεπίγραφο Βυζαντινό Χερουβικό του ψευδο - Ιωάννου Δαμασκηνού σε Ήχο Πλάγιο του Δευτέρου, στην έκδοση *Παραλειπόμενα περί του Χερουβικού Ύμνου*, Βόλος 2005, σελ. 147-167. β) Το Βυζαντινό Χερουβικό του Δομεστικού Μανουήλ Αγαλλιανού (δ' τέταρτο ΙΓ' - α' ήμισυ ΙΔ' αιώνας) σε Ήχο Δεύτερο, στην έκδοση *Παραλειπόμενα...*, ό.π., σελ. 169-189.

³ Εννοούνται όλες οι Μεταβολές, που δεν πραγματοποιούνται ομαλώς στην Κορυφή ή την Βάση των Συστημάτων (Πενταχόρδων και Τετραχόρδων).

Όπως φαίνεται στο Σχεδιάγραμμα 1, η απόσταση μεταξύ των Φθόγγων Ζω-Γα στο Σκληρό Χρώμα αποτελεί ένα Καθαρό Πεντάχορδο 42 Κομμάτων. Επομένως, η μετατροπή του σε Πα-Κε δεν διαταράσσει διόλου την Τονικότητα του έργου.

Εικόνα 1η: Χφ Ε.Β.Ε. 2839, σ. 697-698 (απόσπασμα)
 Η Α' Μεταβολή στην έναρξη του Χερουβικού του ψευδο-Δαμασκηνού.

Εικόνα 2η: Χφ ΜΠΤ 705, φ. 28β (απόσπασμα)
 Αυτόγραφο Εξήγηση της Α' Μεταβολής στο Χερουβικό του ψευδο-Δαμασκηνού από τον Χουρμούζιο Χαρτοφύλακα.

Χερουβικόν ψευδο - Δαμασκηνού
Μεταβολή Α' (Στις συλλαβές: "...βίμ μου..." και "...ον προσά...")

Δ	Κ	Ζ	Ν	Π	Β	Γ	Δ	Κ	Ζ'	Ν'	Π'	Β'
6	20	4	12	6	20	4	12	6	20	4	12	

					Μεταβολή σε ΜΔΓ με Φθορά ΜΔ Κε επί του ΣΧ Γα.							
Π	Β	Γ	Δ	Κ	Ζ'	Ν'	Π'					
			12	10	8	12						
6	20	4										

Μεταβολή σε ΣΧΓ με Φθορά ΣΧ Δι.

Π	Β	Γ	Δ	Κ								
6	20	4	12									

Λύσις επί του θεμελιώδους Πα του ΣΧΓ

Σχεδιάγραμμα 1ο:
 Γραφική Παράσταση της Μεταβολής Α' στο Χερουβικό του ψευδο-Δαμασκηνού.

Από σημειογραφικής απόψεως, όπως διακρίνεται και στον Πίνακα 1, έχουμε να κάνουμε τις επόμενες παρατηρήσεις:

- Η συγκεκριμένη Μελική Αλληλουχία χρησιμοποιεί τις εξής Θέσεις: Αντικενώματος (1), Λυγίσματος (2), Κυλίσματος (3, Καταληκτήρια), Ετέρου Παρακαλέσματος (4) και Ομαλού (5, Γέφυρα).
- Οι Μεταβολές του Γένους πραγματοποιούνται στις Θέσεις Λυγίσματος (2, Διατονική) και Κυλίσματος (3, Χρωματική).
- Οι Μεταθέσεις της Τονικότητας πραγματοποιούνται στις Θέσεις Λυγίσματος (2, ταυτόχρονη Μεταβολή Γένους και Τονικότητας: ΣΧ Γα = ΜΔ Κε) και Ομαλού (5, Λύση, επιστροφή στο Σκληρό Χρώμα).
- Οι Μεταθέσεις της Τονικότητας αφορούν αποκλειστικώς Τρίχορδα.
- Όπου η Νέα Μέθοδος χρειάζεται Φθορές για να δείξει τις όποιες Μεταβολές του Γένους (Θέσεις 2 και 3) ή τις Μεταθέσεις της Τονικότητας (Θέση 5) στην Παλαιά Γραφή δεν υπάρχει καμμία σχετική ένδειξη.
- Κατά την Μετροφωνική ανάγνωση της Παλαιάς Γραφής διαπιστώνεται μόνο η κατάβαση στην Μεσότητα του Ήχου (από το Πα στο Ζω, για την Νέα Μέθοδο).

α/α Ει- δι- κή	Το- νικό- τητα	Εξήγηση των Θέσεων στην Νέα Μέθοδο Αναλυτικής Σημειογραφίας	Κατά- ληξη	α/α Γε- νι- κή	Το- νικό- τητα	Οι Θέσεις στην Παλαιά Γραφή	Κατά- ληξη
1		 βι ι ι ι ι ι χι ι ι ι ι ι ι ι ι		1		 βι ι ι ι χι ι ι	
2		 ι ι ι ι ι ι ι ι		2		 ι ι ι ι ι	
3		 ι ι ι ι ι ρι ι ι ι ι ι μ μ		3		 ι ι ρι μ μ	
4		 υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ		4		 υ υ υ	
5		 υ υ υ υ		5		 υ υ υ	

Πίνακας 1ος:

Οι Θέσεις της Α' Μεταβολής στην Νέα Μέθοδο και στην Παλαιά Παρασημαντική.

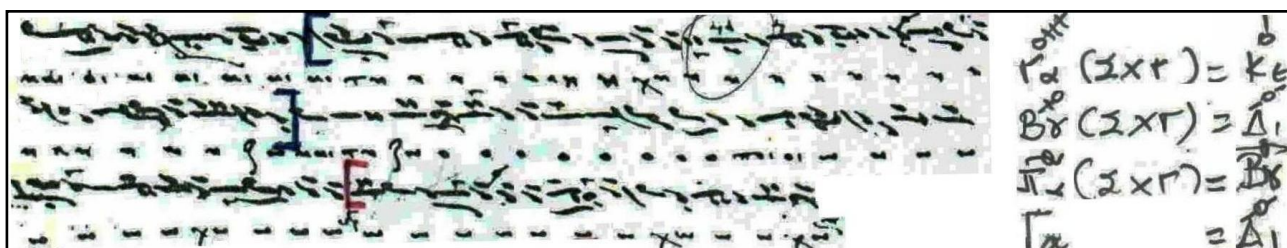
Την Μεταβολή Α' μεταχειρίζονται αυτούσια και οι εξής μελουργοί: Ο Πρωτοψάλτης Ιωάννης Γλυκός στα δύο ομόηχα Χερουβικά του· στο ένα, επί του πρώτου εκ των τριών «αλληλουΐα» του εφυμνίου, στο άλλο, το επονομαζόμενο «Δυσικόν», πάλι στο «αλληλουΐα», ελάχιστα προ της οριστικής Καταλήξεως στο νενανω. Ο Μανουήλ Βλατηρός στο επίσης ομόηχο Χερουβικό του ως Καταληκτήρια Θέση στο «μέριμναν». Εντούτοις, πρέπει να επισημανθεί, ότι όλοι οι βυζαντινοί ποιητές χρησιμοποιούν στα Χρωματικά έργα τους την Δίφωνη μεταφορά της Τονικότητας επί της Μεσότητας του

Ήχου (από τον Πα του Σκληρού Χρώματος στον Ζω, από τον Δι του Μαλακού Χρώματος επί του Βου, από τον Μαλακό Χρωματικό Βου επί του Νη και λοιπά, σε κάθε περίπτωση, πάντως, με κατάβαση Σκληρού Χρώματος) μεταχειριζόμενοι ποικίλες άλλες Θέσεις, που ενδείκνυνται για την συγκεκριμένη κίνηση του Μέλους.

Μεταβολή Β΄: Η επόμενη Αλληλουχία Αλλοιώσεων στο Χερουβικό του ψευδο-Δαμασκηνού εισάγεται στις λέξεις «τη ζωοποιά» (βλ. Εικόνες 3 και 4) και επαναλαμβάνεται αυτούσια στην φράση «όλον υποδεξόμενοι», ενώ το δεύτερο μέρος αυτής απαντά και στο Εφύμνιον «αλληλουϊα».

Εικόνα 3η: Χφ Ε.Β.Ε. 2839, σ. 698 (απόσπασμα)
Η Β΄ Μεταβολή στο Χερουβικό του ψευδο-Δαμασκηνού.

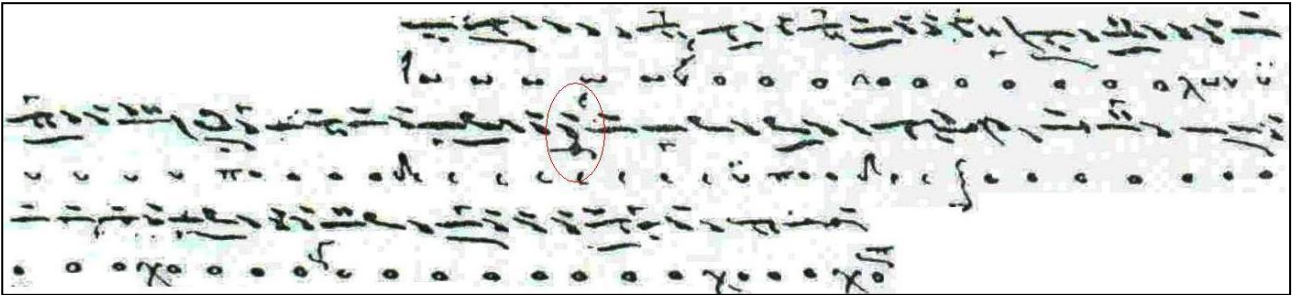

Εικόνα 4η: Χφ ΜΠΤ 705, φ. 28β (απόσπασμα)
Αυτόγραφο Εξήγηση του Χερουβικού του ψευδο-Δαμασκηνού από τον Χουρμούζιο Χαροτοφύλακα

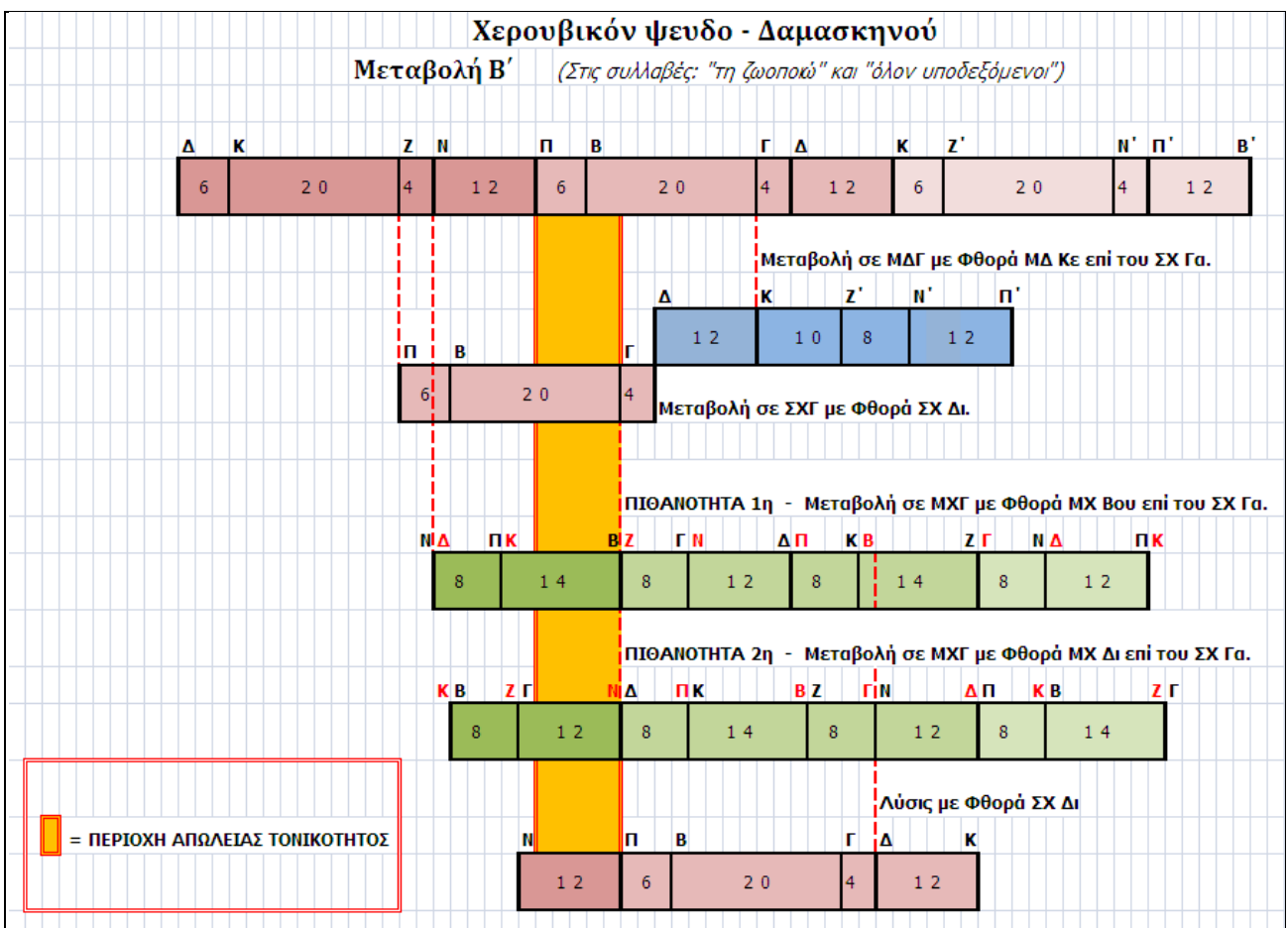
Η μελική της ανάπτυξη (βλ. Σχεδιάγραμμα 2) είναι σχεδόν όμοια με την Μεταβολή Α΄ στο πρώτο μέρος της, κατά το οποίο γίνεται Μετάθεση της Βάσεως του Σκληρού Χρωματικού Συστήματος Πα-Κε κατά ένα Τρίχορδο χαμηλότερα, επί του Ζω, αφού προηγουμένως έχει διέλθει από το Μαλακό Διατονικό Τετράχορδο Κε-Πα΄. Έπειτα, όμως, από την Κατάληξη στον Ζω, τα πράγματα περιπλέκονται. Το Μέλος ανέρχεται έως την τρίτη Βαθμίδα του κατά Μετάθεση Πενταχόρδου (Ζω-Γα = Πα-Κε) και την μεταβάλλει σε Βάση Μαλακού Χρωματικού Συστήματος. Κατ' αυτόν, όμως, τον τρόπο, όταν εν συνεχεία επανέρχεται οριστικώς το Σκληρό Χρώμα, χάνεται κατά έναν Ελάσσονα Τόνο επί το οξύ η αρχική Τονικότητα (βλ. Σχεδιάγραμμα 2, όπου γραφική παράσταση τού λάθους). Αυτή η άνοδος της Βάσεως συμβαίνει αναπόφευκτα, όπως και αν εκλάβουμε την Φθορά Μεταβολής στο Μαλακό Χρώμα (Βου/Ζω ή Νη/Δι). Επομένως, πρέπει να αναζητήσουμε το σημείο του λάθους, ώστε να εκτελείται η Μεταβολή Β΄ χωρίς απώλεια του «Ίσου» της.

Έπειτα από πολύπλευρη εξέταση, καταλήξαμε στο συμπέρασμα, ότι το λάθος ευρίσκεται στην φράση «και τη ζωο» (Εικόνα 2, σειρά β΄). Εκεί, ενώ το Μέλος ευρίσκεται στο από του Ζω Σκληρό Χρωματικό Τετράχορδο (Z-6-N-20-Π-4-B), πρέπει να επανέλθει στο αρχικό Πεντάχορδο Ζω-Γα με την ακόλουθη διαστηματική διαδοχή (κατά

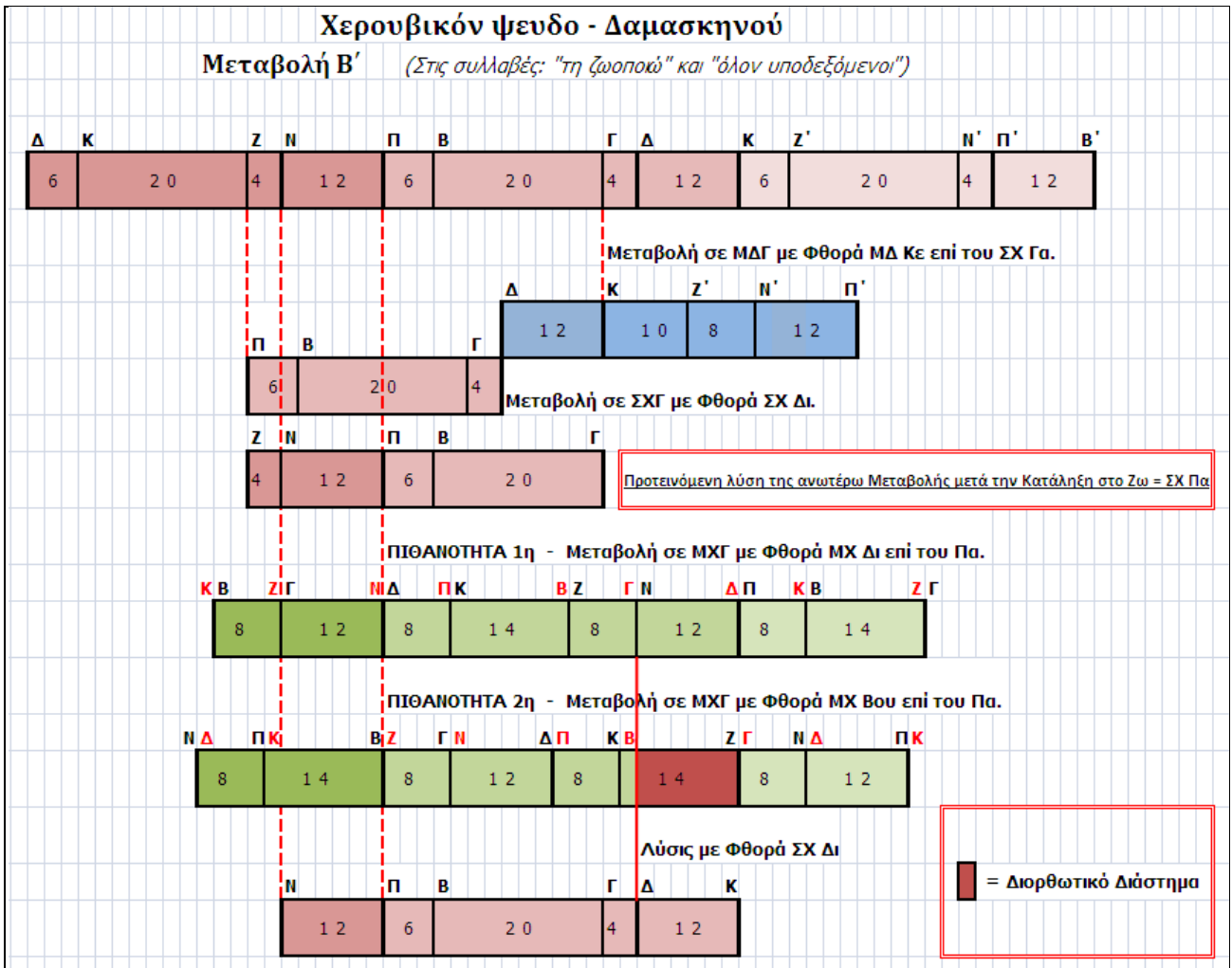
το σύστημα του Τροχού): Z-4-N-12-Π-6-B-20-Γ. Έτσι, η Φθορά του Μαλακού Χρώματος (Βου/Ζω ή Νη/Δι) «δένεται» επί του αρχικού Πα της μελοποίησης και η Τονικότητα επανέρχεται επί του αρχικού Πενταχόρδου Πα-Κε, χωρίς καμμία διαστηματική απώλεια (βλ. Σχεδιάγραμμα 3, όπου γραφική παράσταση τής διορθωμένης εκδοχής). Σε αντίθετη περίπτωση το Μαλακό Χρωματικό Βου ή Δι τίθεται επί ενός Πα οξύτερου κατά <10> Κόμματα, εξ ου και η τονική απόκλιση. Στην άποψη αυτή συνηγορεί και η ορθή χρήση της Μεταβολής Β' στο «όλον υποδεξόμενοι», όπου η μετάβαση στο Μαλακό Χρώμα πραγματοποιείται ομαλώς με Φθορά του Βου επί του θεμελιώδους Πα.

Εικόνα 5η: Χφ ΜΠΤ 705, φ. 29β (απόσπασμα)
 Η Μεταβολή Β' στο «όλον υποδεξόμενοι» σε Εξήγηση του Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος.

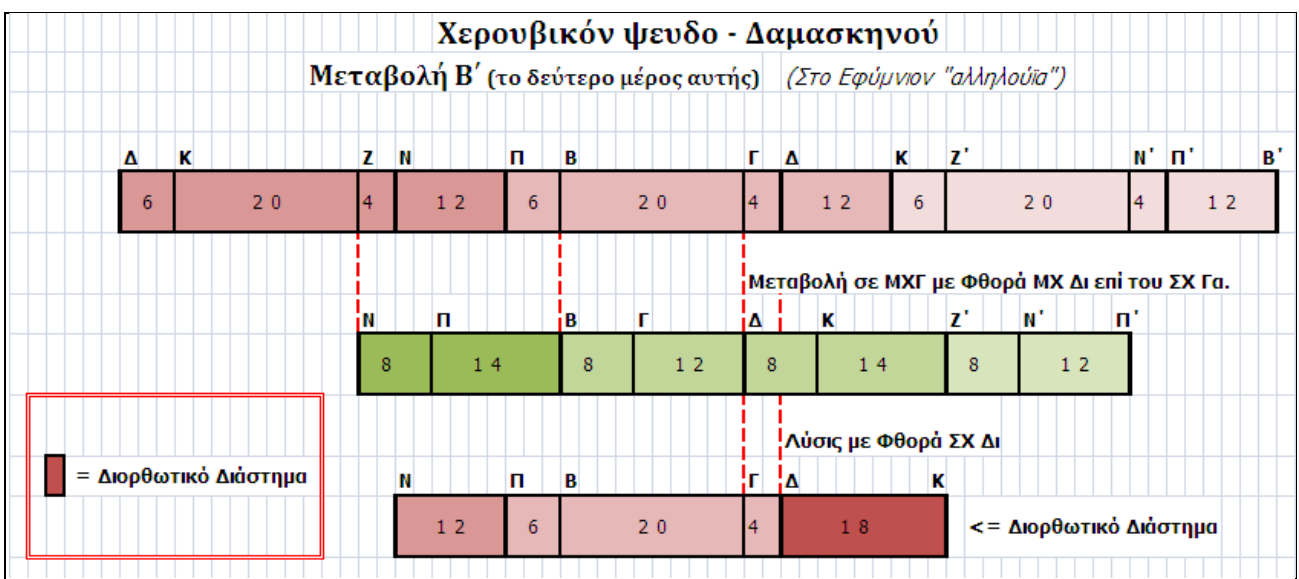

Σχεδιάγραμμα 2ο:
 Γραφική Παράσταση της Μεταβολής Β' στο Χερουβικό του ψευδο-Δαμασκηνού, όπου διακρίνεται το λάθος και η απώλεια της Τονικότητας.

Σχεδιάγραμμα 3ο:

Γραφική Παράσταση της Μεταβολής Β' στο Χερουβικό του ψευδο-Δαμασκηνού, όπου διακρίνεται η προτεινόμενη διορθωτική παρέμβαση για διατήρηση της Τονικότητας.

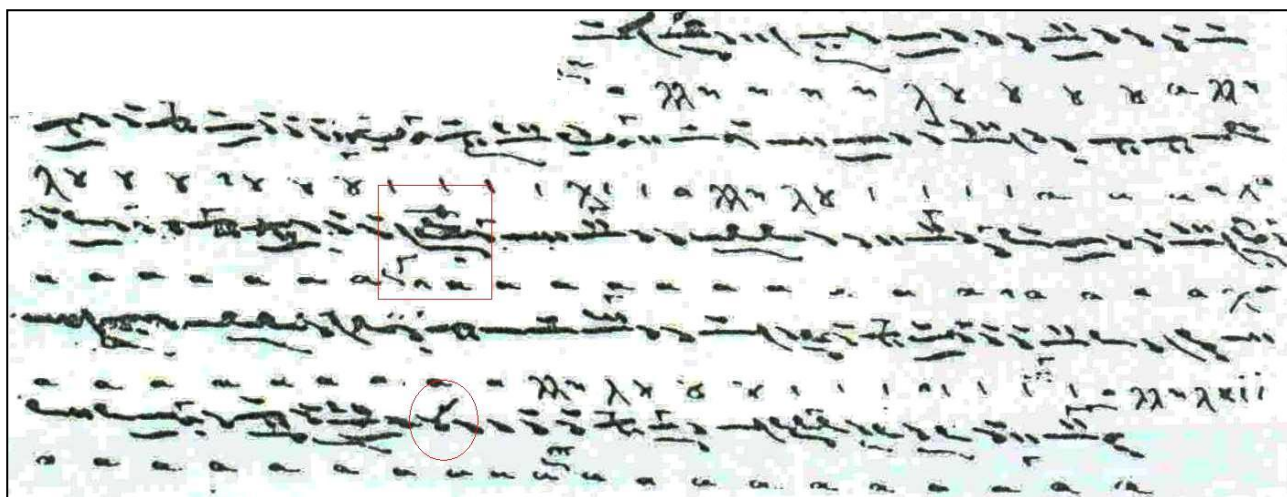

Σχεδιάγραμμα 4ο:

Γραφική Παράσταση της Μεταβολής Β' στο «όλον υποδεξόμενοι», όπου διακρίνεται το απαραίτητο Διορθωτικό Διάστημα για διατήρηση της Τονικότητας.

Μία σημαντική παρατήρηση: Εάν η Φθορά του Μαλακού Χρώματος εκληφθεί ως Βου, πρέπει κατά την Λύση της να κατέλθουμε τον Ζω-Κε κατά ένα Διορθωτικό Διάστημα Μείζονος Τόνου, για να μην επέλθει απώλεια <2> Κομμάτων επί το βαρύ (βλ. Σχεδιάγραμμα 3).

Πάντως, όταν ο μελουργός κάνει χρήση του δευτέρου τμήματος της Μεταβολής Β' στο Εφύμνιον «αλληλούϊα» προκύπτει και πάλι το ίδιο πρόβλημα στην σταθερότητα της Τονικότητας. Όπως φαίνεται στην Εικόνα 6, εισάγει Μαλακό Χρώμα με Δέση της Φθοράς Δι επί του Σκληρού Χρωματικού Γα και κινείται ανοδικώς. Έτσι, κατά την Λύση της Μεταβολής μετράται μία διαστηματική απόκλιση <4> Κομμάτων επί το οξύ από την αρχική Βάση. Εδώ, όμως, τα πράγματα είναι λίγο ευκολότερα, επειδή διευκολύνονται από το σημείο Λύσης της Μεταβολής. Έτσι, απαιτείται κατάβαση ενός Διορθωτικού Διαστήματος Τριμητονίου (αντί του Υπερμείζονος Τόνου) από το Μαλακό Χρωματικό Ζω (βλ. Σχεδιάγραμμα 4), προκειμένου να φθάσει το Μέλος επί του αρχικού Δι της μελοποιήσεως.

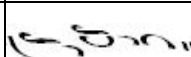
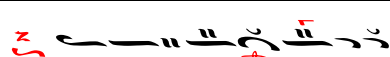

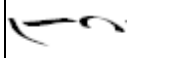
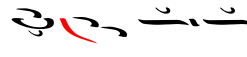

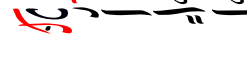

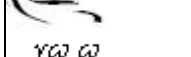

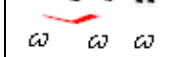
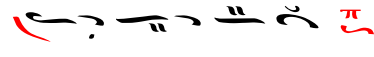

Εικόνα 6η: Χφ ΜΠΤ 705, φ. 29β (απόσπασμα)

Η Μεταβολή Β' (το δεύτερο μέρος της) στο «αλληλούϊα» σε Εξήγηση Χουρμουζίου Χαροτούλακος.

Από σημειογραφικής απόψεως, όπως διακρίνεται και στον Πίνακα 2, μπορούν να γίνουν οι επόμενες παρατηρήσεις:

- Η συγκεκριμένη Μελική Αλληλουχία χρησιμοποιεί τις εξής Θέσεις: Ψηφιστού (6), Λυγίσματος (2), Κυλίσματος (3, Καταληκτήρια), Ομαλού (7, Γέφυρα, παρόμοια με την 5), Οξείας (8), Λυγίσματος σε συνεχή ανάβαση, Ψηφιστού (10, παρόμοια με την 6), Βαρείας (11), και Ψηφιστού με Αντικένωμα (12, Καταληκτήρια).
- Οι Μεταβολές του Γένους πραγματοποιούνται στις Θέσεις Λυγίσματος (2, Διατονική) και Κυλίσματος (3, Χρωματική), όπως και στην Μεταβολή Α', επιπλέον δε στην Γέφυρα Ομαλού (7, Μαλακή Χρωματική) και στην Θέση Ψηφιστού με Αντικένωμα (12, Λύση, επιστροφή στο Σκληρό Χρώμα).
- Οι Μεταθέσεις της Τονικότητας πραγματοποιούνται στις Θέσεις Λυγίσματος (2, ταυτόχρονη Μεταβολή Γένους και Τονικότητας: ο Σκληρός Χρωματικός Γα γίνεται Μαλακός Διατονικός Κε) και Ομαλού (5, μεταφέρεται ο Δι ή και ο Βου του Μαλακού Χρώματος επί του Σκληρού Χρωματικού Πα).

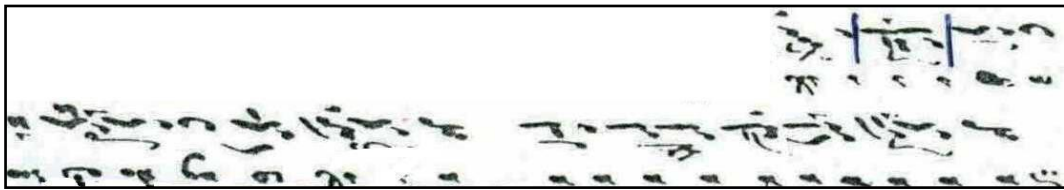
- Οι Μεταθέσεις της Τονικότητας στο πρώτο μέρος αφορούν αποκλειστικώς Τρίχορδα. Στο δεύτερο τμήμα, όμως, απαντούν Παραχορδές (όταν ο Πα του Πλαγίου του Δευτέρου γίνεται Βου του Μαλακού Χρωματικού Τετραχόρδου).
- Όπου η Νέα Μέθοδος χρειάζεται Φθορές για να δείξει τις όποιες Μεταβολές του Γένους (Θέσεις 2, 3, 7 και 12), τις Μεταθέσεις της Τονικότητας (Θέσεις 2 και 5) ή τις Παραχορδές (Θέση 7) στην Παλαιά Γραφή δεν υπάρχει καμμία σχετική ένδειξη.
- Διαβάζοντας κανείς Μετροφωνικώς την Παλαιά Παρασημαντική, στο μεν πρώτο μέρος διαπιστώνει μόνο την κατάβαση του Μέλους στην Μεσότητα του Ήχου (από το Πα στο Ζω, για την Νέα Μέθοδο) στο δε δεύτερο την ανάβαση επί της Διφωνίας και την επιστροφή στην Βάση του Ήχου.

α/α Ει- δι- κή	Το- νικό- τητα	Εξήγηση των Θέσεων στην Νέα Μέθοδο Αναλυτικής Σημειογραφίας	Κατά- ληξη	α/α Γε- νι- κή	Το- νικό- τητα	Οι Θέσεις στην Παλαιά Γραφή	Κατά- ληξη
1	ε	 τη η η η η η η η η η χη η	π	6	ε	 τη η η χη η	π
2	π	 η η η η η η η	ε	2	π	 η η η η	ε
3	ε	 η η η η η η η η η η ζω ω	ε	3	ε	 η η η ζω ω	ε
4	ε	 και τη η ζω ο ο ο ο	π	7	ε	 ο ο	π
5	π	 ο ο ο ο ο ο ποι οι	ε	8	π	 ο ποι	ε
6	ε	 ω ω ω ω ω	ε	9	ε	 ω ω ω	ε
7	ε	 ω ω ω ω ω	ε	10	ε	 ω ω	ε
8	ε	 χω ω ω ω ω ω	ε	11	ε	 χω ω	ε
9	ε	 ω ω ω ω ω ω ω ω ω	π	12	ε	 ω ω ω	π
10	π	 χω ω ω ω ω χω	π	13	ε	 ω	π

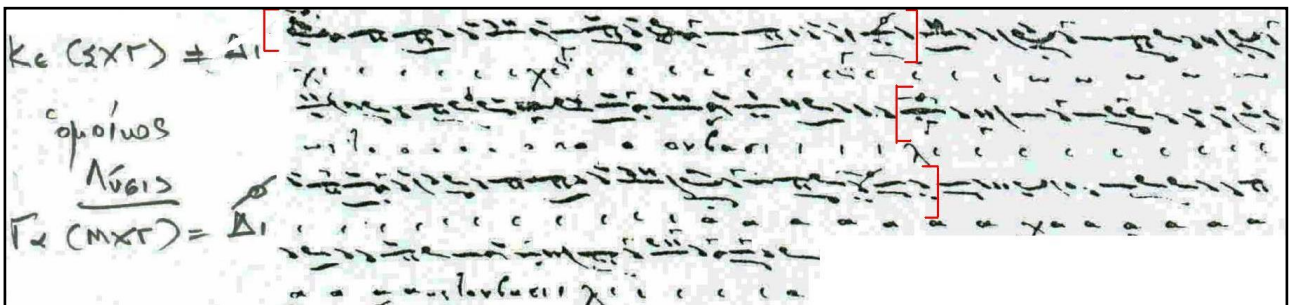
Πίνακας 2ος:

Οι Θέσεις της Β' Μεταβολής στην Νέα Μέθοδο και στην Παλαιά Παρασημαντική.

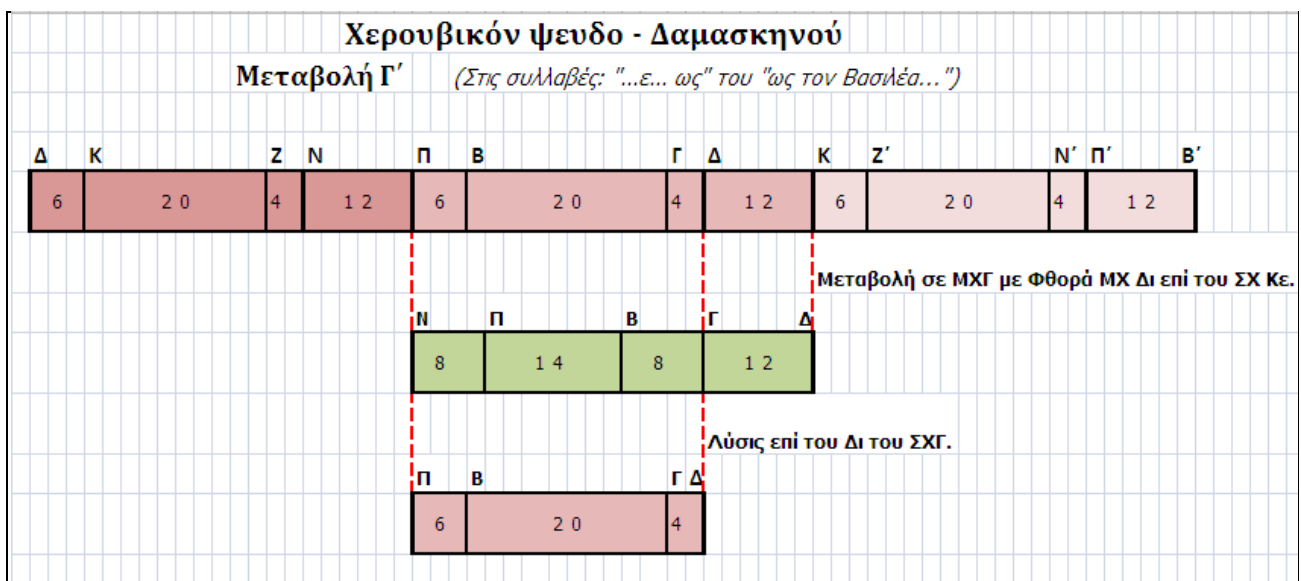
Τέλος, Μεταβολή Γ': Αυτή εισάγεται από τον μελωργό στο δεύτερο μέρος του έργου, στο «ως τον Βασιλέα...» (βλ. Εικόνες 7 και 8) και στο «ταις αγγελικαίς...», όπου χρησιμοποιείται κατά κόρον. Πρόκειται για την συνήθη εναλλαγή μεταξύ Μαλακής και Σκληρής Χρόας του Χρωματικού Γένους, που στην Νέα Μέθοδο επιτυγχάνεται είτε με Φθορά του Δι του Μαλακού Χρώματος στην Κορυφή του Σκληρού Πενταχόρδου Πα-Κε, είτε με Φθορά νενανω στην Κορυφή του Μαλακού Τετραχόρδου Νη-Γα (βλ. Σχεδιάγραμμα 5). Τότε, στην πρώτη περίπτωση επιτυγχάνεται μετατροπή σε Μαλακό Χρώμα του Σκληρού Πενταχόρδου Κε-Βου' = Δι-Πα' (σε ανάβαση) και του αντίστοιχου Τριχόρδου Κε-Γα = Δι-Βου (σε κατάβαση). Στην δεύτερη περίπτωση το Μαλακό Τετράχορδο Γα-Νη (σε κατάβαση) σκληραίνει ως Δι-Πα. Στον Πλάγιο του Δευτέρου η πρώτη εισάγεται ως Δέση και η δεύτερη ως Λύση, ενώ στον Δεύτερο Ήχο αντιστρόφως.

Εικόνα 7η: Χφ Ε.Β.Ε. 2839, σ. 697 (απόσπασμα)
Η Γ' Μεταβολή στο Χερουβικό του ψευδο-Δαμασκηνού.

Εικόνα 8η: Χφ ΜΠΤ 705, φ. 29β (απόσπασμα)
Η Γ' Μεταβολή σε Εξήγηση του Χουρμουζίου Χαροφύλακος.

Σχεδιάγραμμα 5ο:
Γραφική Παράσταση της Μεταβολής Γ'.

α/α Ει- δι- κή	Το- νικό- τητα	Εξήγηση των Θέσεων στην Νέα Μέθοδο Αναλυτικής Σημειογραφίας	Κατά- ληξη	α/α Γε- νι- κή	Το- νικό- τητα	Οι Θέσεις στην Παλαιά Γραφή	Κατά- ληξη
1	κ	 χε ε ε ε ε ε ε ε χε	ς	14	κ		ς
2	ς	 ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε	ς	4	ς		ς
3	ς	 ε ε ε ε ε ω ω ω ω ω ω ω ω ω ως	μ	15	ς		ς
4	μ	 λε α α α	ς	16	κ		ς
5	ς	 α α α	μ	17	ς		μ
6	μ	 α α α α α	κ	18	μ		μ

Πίνακας 3ος:

Οι Θέσεις της Γ' Μεταβολής (δύο περιπτώσεις) στην Νέα και Παλαιά Παρασημαντική.

Στον ανωτέρω Πίνακα 3 παρατίθενται δύο διαφορετικές Αλληλουχίες Θέσεων, σχεδόν συνεχόμενες στο εν λόγω Χερουβικό του ψευδο - Δαμασκηνού, οι οποίες -και οι δύο- χρησιμοποιούν την Μεταβολή Γ' σε διαφορετικό η καθεμιά Μέλος. Από την παρατήρηση της σημειογραφίας τους, εξάγονται τα ακόλουθα:

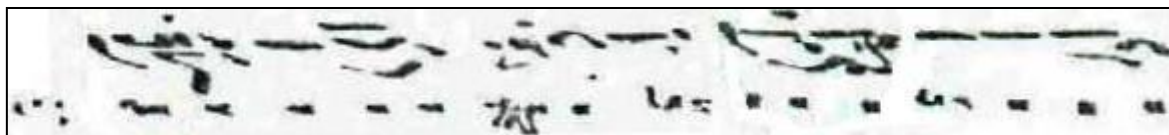
- Η πρώτη Αλληλουχία χρησιμοποιεί τις Θέσεις Ψηφιστοπαρακαλέσματος (13), Παρακαλέσματος (4) και Αντικενώματος (14).
- Η Παραχορδή στο Μαλακό Χρώμα (κατά τον Χουρμούζιο) εισάγεται στην Θέση Ψηφιστοπαρακαλέσματος (13) και η επάνοδος στο Σκληρό γίνεται στην Θέση Αντικενώματος (14).
- Η δεύτερη Αλληλουχία χρησιμοποιεί τις Θέσεις Κυλίσματος (15, Καταληκτήρια), Αντικενώματος (16) και Γοργοσυνθέτου (17).
- Η Παραχορδή στο Μαλακό Χρώμα πραγματοποιείται με την εκτενέστατη Καταληκτήρια Θέση Κυλίσματος (15) και η επαναφορά του Σκληρού με τις Θέσεις Αντικενώματος (16) και Γοργοσυνθέτου (17).
- Όπου η Νέα Μέθοδος μεταχειρίζεται Φθορές για να δείξει τις Παραχορδές, στην Παλαιά Γραφή δεν υπάρχουν σχετικές ενδείξεις.

Όλες οι χρωματικές μελοποιήσεις, σε όλα τα Γένη και Είδη Μελοποιίας, έχουν να επιδείξουν τέτοιες Αλλοιώσεις, οι οποίες στην πραγματικότητα είναι Παραχορδές. Σημειώνουμε, επίσης, εδώ ότι στην προκειμένη περίπτωση, η χρήση Φθορών για την επίτευξη των Μεταβολών (στην Νέα Μέθοδο) δεν χρησιμοποιείται για χρωματισμό του Μέλους, αναλόγως προς την έννοια του ποιητικού κειμένου, αλλά για καταγραφή της κρατούσης προφορικής παραδόσεως, σύμφωνα με την οποία στα Χρωματικά Τρίχορδα το άκουσμα «μαλακώνει», ενώ στα Τετράχορδα και Πεντάχορδα «σκληραίνει». Αυτό εξαιτίας έλξεως των Φερόμενων Φθόγγων των Συστημάτων από τους Εστώτες.

Χερουβικόν Ιωάννου Πρωτοψάλτου Γλυκός - Ήχος Πλάγιος του Δευτέρου.

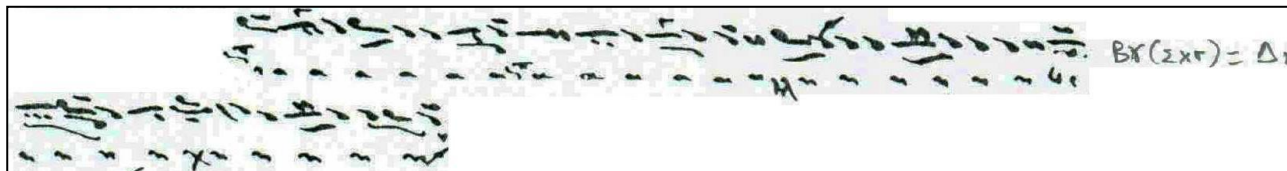
Ο Ιωάννης Γλυκός παρέδωσε δύο Χρωματικά Χερουβικά, και τα δύο σε Ήχο Πλάγιο του Δευτέρου. Θα τα διακρίνουμε, μιλώντας για το δεύτερο εξ αυτών ως «Δυσικόν», όπως ακριβώς χαρακτηρίζεται στις χειρόγραφες μουσικές πηγές.

Μεταβολή Δ΄: Στο πρώτο Χερουβικό ο Γλυκός μεταχειρίζεται -όπως προεγράφη- μία φορά την Μεταβολή Α΄ (βλ. σχετικώς), για την οποία δεν θα γίνει εδώ λόγος. Στην έναρξη, όμως, του Εφυμνίου «αλληλούϊα» εισάγει και μία σύντομη, αλλά Δεινή, Μετάθεση Τονικότητας κατά Τρίχορδον (βλ. Εικόνες 9 και 10).

Εικόνα 9η: Χφ Ε.Β.Ε. 2839, σ. 701 (απόσπασμα)

Η Δ΄ Μεταβολή στο Χερουβικό του Πλαγίου του Δευτέρου Ήχου του Ιωάννου Γλυκός.

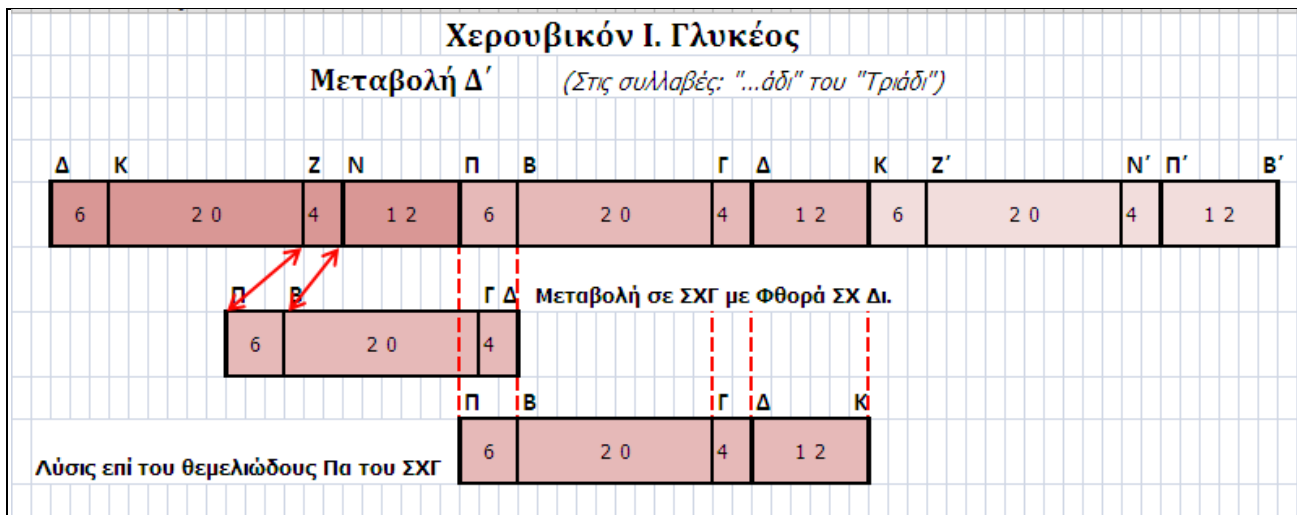

Εικόνα 10η: Χφ ΜΠΤ 705, φ. 32β (απόσπασμα)

Η Δ΄ Μεταβολή σε Εξήγηση του Χουρμουζίου Χαροτούλακος.

Η εν λόγω Μετάθεση της Τονικότητας κατά Τρίχορδον επιτυγχάνεται με μετατροπή της Επιτονικής Βαθμίδος (του Βου, για την Νέα Μέθοδο) σε Κορυφή Σκληρού Χρωματικού Τετραχόρδου: Β-Π-Ν-Ζ = Δ-Γ-Β-Π (βλ. Σχεδιάγραμμα 6). Το εντυπωσιακό είναι ότι κατ' αυτόν τον τρόπο, δημιουργεί δύο όμοια συνημμένα Τρίχορδα (σε κατάβαση: Δ-4-Γ-20-Β, Β-4-Π-20-Ν). Και είναι χρήσιμη, πράγματι, αυτή η παρατήρηση, στη συζήτηση για την ύπαρξη ή μη Τριχόρδου Συστήματος (κατ' αναλογία με το Τετράχορδο και Πεντάχορδο Σύστημα) στην Ψαλτική Τέχνη.

Το «Ίσον» της μελοποίησησεως επανέρχεται με Φθορά του Σκληρού Χρωματικού Πα επί της τρίτης Βαθμίδος του παραθέντος Τετραχόρδου Ζ=Π -6- Ν=Β -20- Π=Γ -4- Β=Δ. Όμως, κατά την Λύση, για αποφυγή οξύσεως της Βάσεως κατά <2> Κόμματα, θα πρέπει ο εκτελεστής να ανέβει στο Νη-Πα ένα Διορθωτικό Διάστημα Τριημιτονίου <18> και όχι Υπερτριημιτονίου <20> Μορίων.

Σχεδιάγραμμα 6ο:
Γραφική Παράσταση της Μεταβολής Δ'.

α/α Ει- δι- κή	Το- νικό- τητα	Εξήγηση των Θέσεων στην Νέα Μέθοδο Αναλυτικής Σημειογραφίας	Κατά- ληξη	α/α Γε- νι- κή	Το- νικό- τητα	Οι Θέσεις στην Παλαιά Γραφή	Κατά- ληξη
1	π	 α α α α α α α λ	π	19	α	 α α α	α
2	ζ	 λη η η η η η η η η	ζ	20	α	 λη η η	ζ
3	ζ	 η κε	π	21	ζ	 κε	π
4	π	 η η η η χη η η η η η η η η	α	22	π	 η η η	α

Πίνακας 4ος:
Οι Θέσεις της Δ' Μεταβολής στην Νέα Μέθοδο και στην Παλαιά Παρασημαντική.

Από σημειογραφικής επόψεως (βλ. Πίνακα 4) σημειώνονται τα κάτωθι:

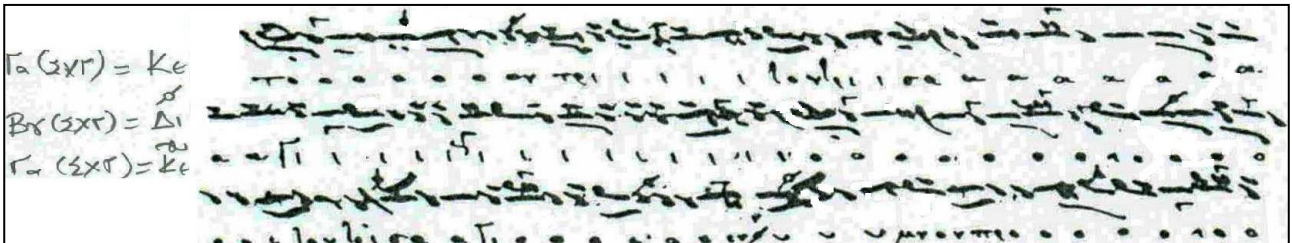
- Η συγκεκριμένη Αλληλουχία χρησιμοποιεί τις Θέσεις Ψηφιστού (18), Παρακαλέσματος μετά Πιάσματος (19), μία Γέφυρα Δίφωνης αναβάσεως και μία σπανιότερη Θέση Ξηρού Κλάσματος.
- Η Μετάθεση του Τριχόρδου επί το βαρύ εισάγεται στην Θέση Παρακαλέσματος μετά Πιάσματος (19), επανέρχεται σύντομα στην επόμενη Δίφωνη Γέφυρα και συνεχίζει ομαλώς με το Μέλος του Ξηρού Κλάσματος.
- Όπου η Νέα Μέθοδος μεταχειρίζεται Φθορές για να δείξει τις Παραχορδές, στην Παλαιά Γραφή δεν υπάρχουν σχετικές ενδείξεις.
- Η Μετροφωνική ανάγνωση βεβαιώνει την κατάβαση στην Μεσότητα του Πλαγίου του Δευτέρου, την Δίφωνη επάνοδο στη Βάση του και την κατόπιν κάθοδο στην Υποτονική Βαθμίδα κατά Μείζονα Προσλαμβανόμενο Τόνο.

Χερουβικόν Ιωάννου Πρωτοψάλτου του Γλυκέος - Ήχος Πλάγιος του Δευτέρου, το καλούμενον «Δυσικόν».

Μεταβολή Ε΄: Στο «Δυσικόν» λεγόμενο Χερουβικό ο Ιωάννης Γλυκός μεταχειρίζεται την Μεταβολή Δ΄ στην Κατάληξη του «Τριάδι» και την Μεταβολή Β΄ (το δεύτερο τμήμα της) λίγο πριν την ολοκλήρωση του ύμνου στο «αλληλούϊα», όπως ακριβώς περιεγράφησαν ανωτέρω (βλ. σχετικώς). Εκτός αυτών, όμως, στην φράση «τον Τρισάγιον ύμνον» εισάγει και μία εκτενή Αλληλουχία Μεταβολών, που θυμίζει στην ιδέα της την Μεταβολή Β΄ -είναι όμοιες στο πρώτο μέρος τους-, αλλά λόγω των διαφορετικών Θέσεων της -αρά, λόγω της διαφορετικής αναπτύξεως του Μέλους της-, μας αναγκάζει να την θεωρήσουμε ως ξεχωριστή περίπτωση (βλ. Εικόνες 11 και 12).

Εικόνα 11η: Χφ Ε.Β.Ε. 2839, σ. 699 (απόσπασμα)
Η Ε΄ Μεταβολή στο «Δυσικόν» Χερουβικόν του Ιωάννου Γλυκέος.

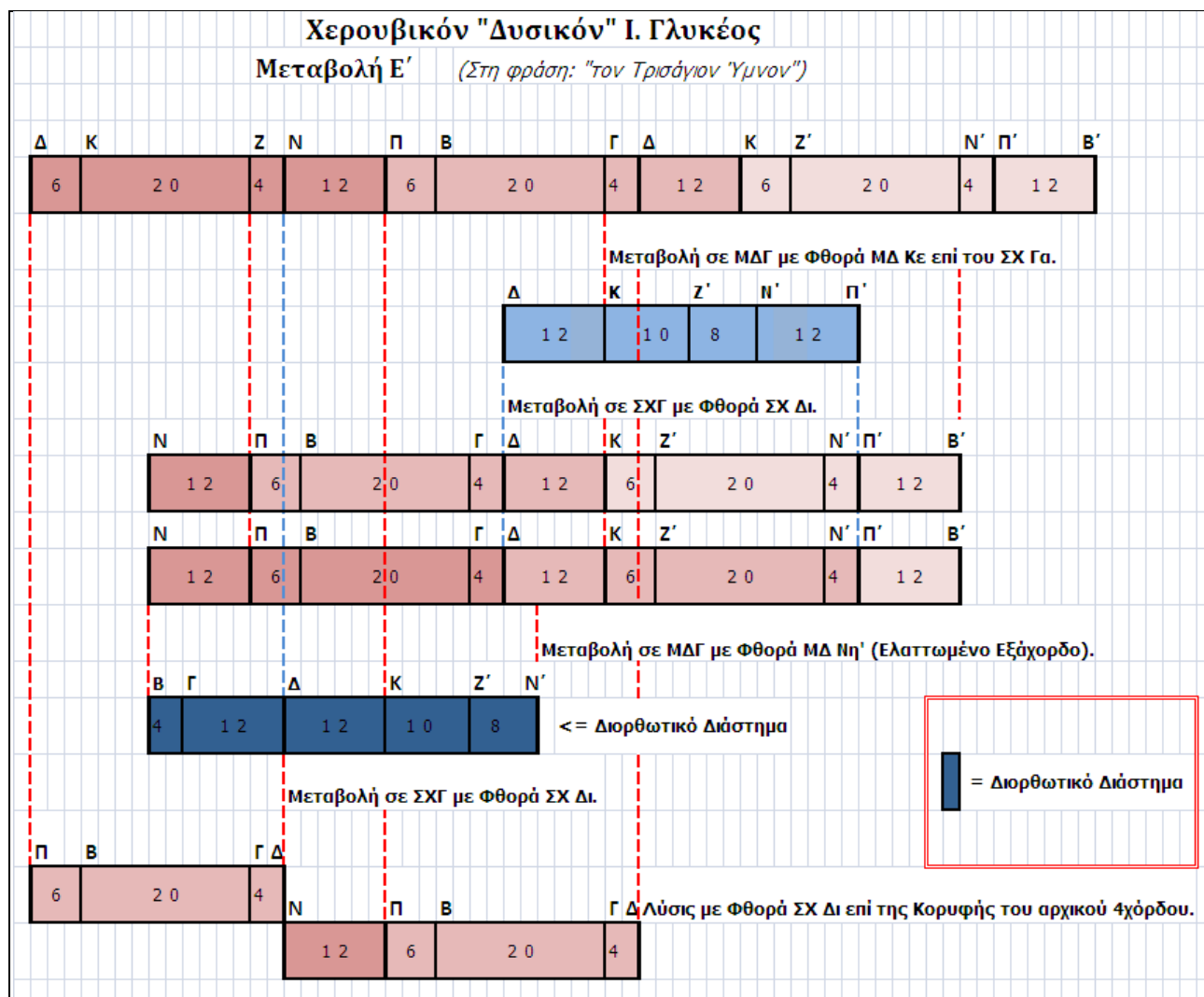
Εικόνα 12η: Χφ ΜΠΤ 705, φ. 31β (απόσπασμα)
Η Ε΄ Μεταβολή σε Εξήγηση του Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος.

Η μελική ανάπτυξη της Μεταβολής Ε΄ (βλ. Σχεδιάγραμμα 7) είναι κατ' αρχάς όμοια με τις Μεταβολές Α΄ και Β΄.

Πρώτα, θεμελιώνεται Μαλακό Διατονικό Τετράχορδο Κε-Πα΄ επί του Σκληρού Χρωματικού Γα και ακολούθως, λύνεται το Διάτονο και το Μέλος κατέρχεται Χρωματικά. Γίνεται, έτσι, πάλι Μετάθεση της Βάσεως του Σκληρού Χρωματικού Συστήματος Πα-Κε κατά ένα Τρίχορδο χαμηλότερα, επί του Ζω. Στο παρόν έργο, όμως, ο Ιωάννης Γλυκός εκτός του Χρωματικού Πενταχόρδου Ζ=Π -6- Ν=Β -20- Π=Γ -4- Β=Δ -12- Γ=Κ μεταχειρίζεται αρκετά και το συνημμένο επί της Κορυφής αυτού όμοιο οξύ Πεντάχορδο Γα-Νη΄ (αντίστοιχο του Σκληρού Χρωματικού Κε-Βου), φέροντας επανειλημμένως το Μέλος στις οξείες περιοχές.

Εντυπωσιακή, καθότι πολύπλοκη, είναι η πορεία προς την οριστική Λύση της Μεταβολής: Καθώς η μελωδία κινείται στο Σκληρό Χρωματικό Τετράχορδο, το μετατεθέν επί του χαμηλού Ζω, πραγματοποιεί κατάβαση στην Υποτονική Βαθμίδα αυτού, η οποία αποτελεί τον Μείζονα Προσλαμβανόμενο Τόνο του Συστήματος. Έτσι, επιτυγχάνεται Τροχός των Σκληρών Χρωματικών Πενταχόρδων Νη-Δι (= Κε-Βου) και Δι-Πα΄ (= Βου-Ζω΄), τα οποία έχουν τον Προσλαμβανόμενο στην Πρώτη Βαθμίδα τους (αυτό που από πολλούς χαρακτηρίζεται Χρωματικός Πλάγιος του Τετάρτου). Από το σημείο, λοιπόν, αυτό, η σύνθεση απαιτεί Μεταβολή σε Μαλακό Διάτονο με Πεντάφωνη ανάβαση και επ' αυτής Φθορά του Διατονικού Νη΄ της Νήτης. Εδώ, όμως, πρέπει να

εφαρμοσθεί ένα Διορθωτικό Διάστημα Ελαττωμένης Έκτης (46 Κομμάτων), ώστε το Διατονικό Τετράχορδο Δι-Νη΄ να βρεθεί ακριβώς στο τονικό ύψος του αρχικού Νη-Γα. Στην αντίθετη περίπτωση, εάν πραγματοποιηθεί ανάβαση Καθαρής Έκτης (54 Κομμάτων), θα υπάρξει απώλεια Τονικότητας κατά έναν Ελάχιστο Τόνο επί το οξύ. Παράλληλα, ο Ιωάννης Γλυκός μεταβάλλει τον φυσικό Νη σε Κορυφή Σκληρού Χρωματικού Τετραχόρδου και καταλήγει σε αυτόν ως νενανω. Τέλος, από τον Νη νενανω το Μέλος ανεβαίνει ένα Καθαρό Πεντάχορδο Νη-Δι, επί της Κορυφής του οποίου λύνεται η πολύπλοκη αυτή Μεταβολή Ε΄ με Φθορά Σκληρού Χρωματικού Δι.

Σχεδιάγραμμα 7ο: Γραφική Παράσταση της Μεταβολής Ε΄.

Επί της σημειογραφίας, τώρα, μπορούν να γίνουν οι επόμενες παρατηρήσεις (βλ. τον επόμενο Πίνακα 5):

- Η συγκεκριμένη Μελική Αλληλουχία χρησιμοποιεί τις εξής Θέσεις: Ψηφιστού (19), Παρακαλέσματος (23), Λυγίσματος επί διαρκών αναβάσεων (9), άλλου Ψηφιστού (10), Βαρείας (11), Ψηφιστού άλλου με Αντικένωμα (12), Ομαλού υπό Διφώνου Αναβάσεως (24), Ψηφιστού ομοίου με την Θέση <12> χωρίς Αντικένωμα (25), αλλά με Κατάληξη Ολίγου με Απόδεσμα και Φθορά του νενανω (26) και, τέλος, Τετράφωνη Γέφυρα αναβάσεων (27).

- Η Μετάθεση της Τονικότητας στο πρώτο μέρος αφορά Τρίχορδα (19), στη συνέχεια Τετράχορδα (12), ακολούθως, πάλι Τρίχορδα (25) και, τελικώς, Πεντάχορδα (στις Θέσεις 26-27). Παραχορδές δεν παρατηρούνται.
- Όπου η Νέα Μέθοδος χρειάζεται Φθορές για να δείξει τις όποιες Μεταβολές και Μεταθέσεις, η Παλαιά Γραφή δεν φέρει σχετικές ενδείξεις, όπως και στις προηγούμενες περιπτώσεις. Μόνο στην κατά Τροχόν Μετάθεση του νενανω επί του Νη επισημαίνεται στην Παλαιά Γραφή η παρουσία σχετικής Φθοράς.
- Με την Μετροφωνική μελέτη της Στενογραφίας διαπιστώνονται εύκολα όλες οι κινήσεις του Μέλους στις σχετικές Βαθμίδες των Συστημάτων, δεν καθίσταται, όμως, σαφής καμμία Μεταβολή Γένους, εκτός, ίσως, από την περίπτωση της Φθοράς του νενανω.

Χερουβικόν Ιωάννου Μαΐστορος του Κουκουζέλου - Ήχος Πλάγιος του Δευτέρου, το καλούμενον «Παλατινόν ή Παλατιανόν»

Ο Ιωάννης Κουκουζέλης παρέδωσε ένα μόνο Χερουβικό, σε Ήχο Πλάγιο του Δευτέρου, γνωστό στις χειρόγραφες μουσικές πηγές ως «Παλατινόν» ή «Παλατιανόν». Στην εξαιρετικώς έντεχνη αυτή μελοποίηση πραγματοποιεί ποικίλες Παραχορδές και «Δεινές» Μεταβολές, καθιστώντας την ένα από τα δυσκολότερα έργα της βυζαντινής και μεταβυζαντινής μελοποιίας.

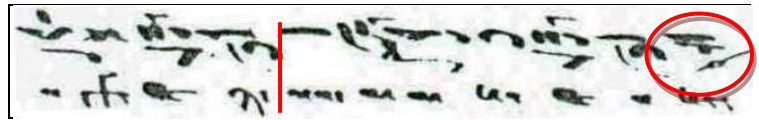
Από τα χαρακτηριστικά του έργου είναι, ότι, στο πρώτο μέρος αυτού ως το «πάσαν», ο μελουργός μεταχειρίζεται εκτενέστατες, σταθερά επαναλαμβανόμενες, Αλληλουχίες Θέσεων, όπου εισάγει δύο Μεταβολές, επίσης επανερχόμενες σταθερά (βλ. Μεταβολές Στ' και Ζ'). Από το «*νυν βιωτικήν*» και ως το τέλος του Χερουβικού ο Κουκουζέλης αλλάζει το μελοποιητικό σκηνικό, παίζοντας κυρίως με το Διάτονο στη Μαλακή και Σκληρή Χρόα αυτού (βλ. Μεταβολές Στ' και Η'), αλλά πάλι με Δίφωνες Μεταθέσεις της Τονικότητας («*νυν βιωτικήν*», «*αοράτως*», «*ως τον Βασιλέα*» και αλλού), χωρίς, πάντως, να εγκαταλείπει την αγαπημένη του τακτική της συχνής επαναλήψεως εκτενών Αλληλουχιών Θέσεων:

Μεταβολή Στ': Η πρώτη Μεταβολή, η απλούστερη, σημειώνεται στο «...οντες και» της φράσεως «*εικονίζοντες, και τη ζωοποιώ*»). Πρόκειται για επιβολή νενανω στην Επιτονική Βαθμίδα του Σκληρού Χρώματος, στον Φθόγγο Βου της Νέας Μεθόδου (βλ. Εικόνες 13 και 15). Στην Παλαιά Γραφή η Μεταβολή δηλώνεται με την αντίστοιχη Φθορά επί του Καταληκτηρίου Ίσου μετά Αποδέρματος, το οποίο ολοκληρώνει προηγούμενη Θέση Ψηφιστού. Διατηρώντας τα στοιχεία του νενανω, το Μέλος διέρχεται από το Συνημμένο επ' αυτού Διατονικό Τετράχορδο. Έτσι, στη Νέα Μέθοδο (βλ. Σχεδιάγραμμα 8) η Διατονική Φθορά του Δι τίθεται επί του Σκληρού Χρωματικού Βου, το οποίο αργότερα μετατρέπεται σε Σκληρό Χρωματικό Δι, για να πραγματοποιηθεί επ' αυτού Κατάληξη νενανω.

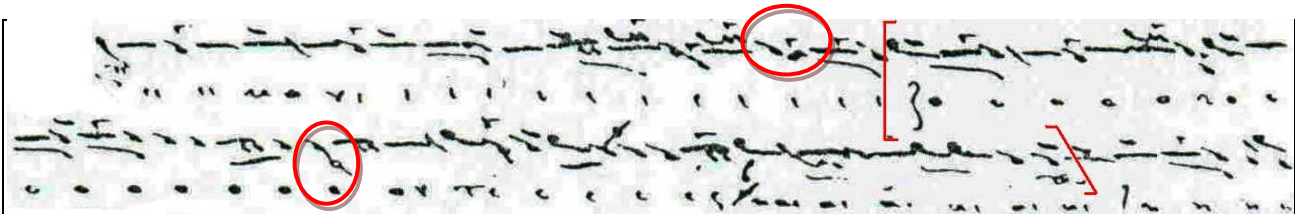
Η Μεταβολή λύνεται σύντομα: Από την Κορυφή του νενανω Τετραχόρδου (Πα-Δι) το Μέλος κατέρχεται Διορθωτικό Διάστημα Ημιτονίου (αντί τεσσάρων <4> Κομμμάτων του διαστήματος Δι-Γα). Εδώ, τίθεται Φθορά Σκληρού Χρωματικού Πα, η οποία επαναφέρει την αρχική Τονικότητα χωρίς καμμία διαστηματική απόκλιση.

Εικόνα 13η:
Χφ Ε.Β.Ε. 2839, σ. 698 (απόσπασμα).
Η Στ' Μεταβολή
στο «Παλατινόν» Χερουβικόν
του Ιωάννου Κουκουζέλους.

Εικόνα 14η:
Χφ Ε.Β.Ε. 2839, σ. 699 (απόσπασμα).
Η Στ' Μεταβολή
σε άλλο σημείο του «Παλατινού» Χερουβικού
του Ιωάννου Κουκουζέλους.

Εικόνα 15η: Χφ ΜΠΤ 705, φ. 30α (απόσπασμα).
Η Εξήγηση του Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος στην περίπτωση Στ' Μεταβολής της Εικόνας 13.

Εικόνα 16η: Χφ ΜΠΤ 705, φ. 31α (απόσπασμα).
Η Εξήγηση του Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος στην περίπτωση Στ' Μεταβολής της Εικόνας 14.

Χερουβικόν Ι. Κουκουζέλους
Μεταβολή Στ' (στη φράση: "...οντες και")

Δ	Κ	Ζ	Ν	Π	Β	Γ	Δ	Κ	Ζ'	Ν'	Π'	Β'
6	20	4	12	6	20	4	12	6	20	4	12	

Μεταβολή σε ΜΔΓ με Φθορά ΜΔ Δι.				
Δ	Κ	Ζ'	Ν'	Π'
12	10	8	12	

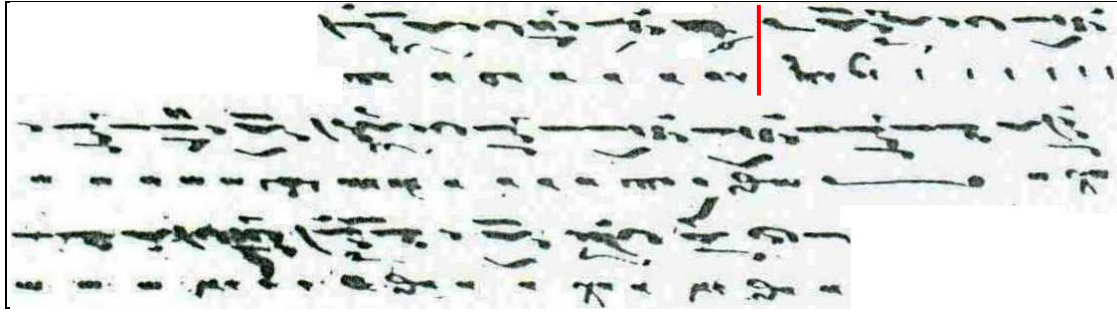
Μεταβολή σε ΣΧΓ με Φθορά ΣΧ Δι.				
Π	Β	Γ	Δ	Κ
6	20	4	12	

Μεταβολή σε ΣΧΓ με Φθορά ΣΧ Πα.				
Π	Β	Γ	Δ	Κ
6	20	4	12	

Λύσεις επί του θεμελιώδους Πα του ΣΧΓ

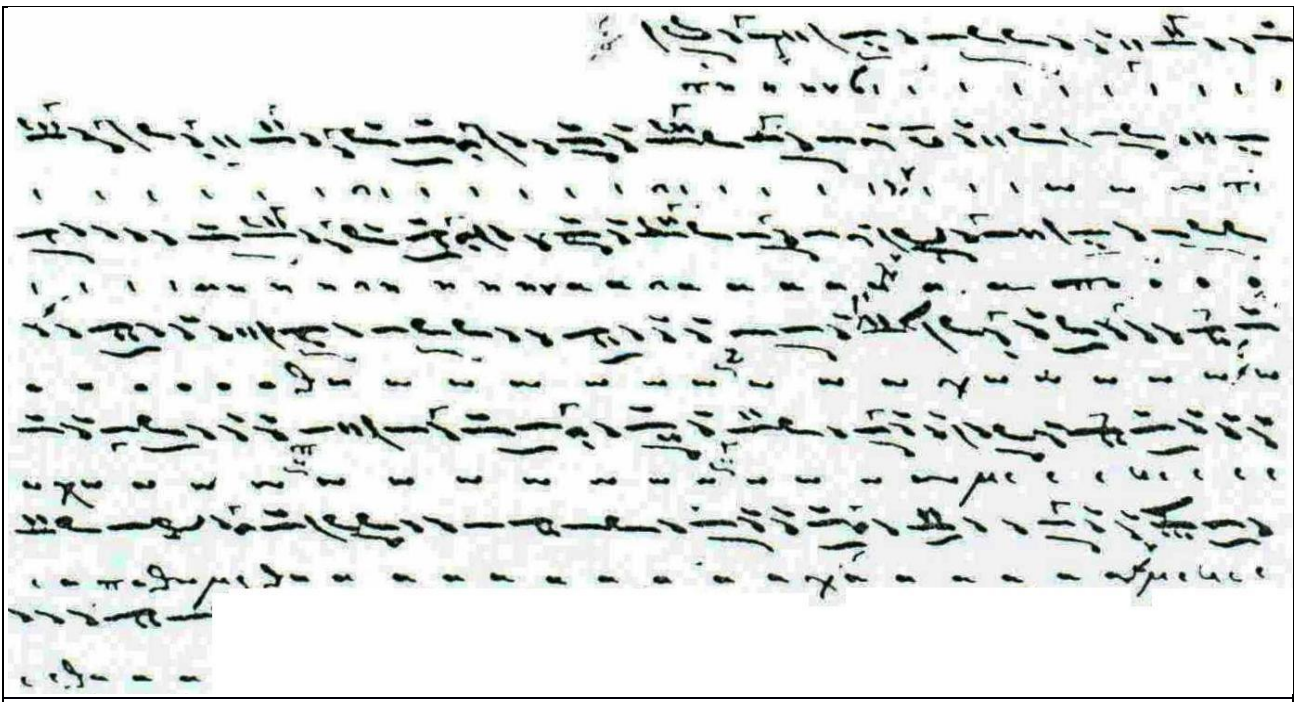
= Διορθωτικό Διάστημα

Σχεδιάγραμμα 8ο:
Γραφική Παράσταση της Μεταβολής Στ'.

Εικόνα 17η: Χφ Ε.Β.Ε. 2839, σ. 698 (απόσπασμα).

Η Στ' Μεταβολή και σε τρίτο σημείο του «Παλατινού» Χερουβικού του Ιωάννου Κουκουζέλου.

Εικόνα 18η: Χφ ΜΠΤ 705, φ. 31α (απόσπασμα).

Η Εξήγηση του Χουρμουζίου Χαροφύλακος στην περίπτωση Στ' Μεταβολής της Εικόνας 17.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Η ίδια Μεταβολή εισαγωγής νενανω στην Επιτονική της Σκληρής Χρωματικής Κλίμακας απαντά και σε άλλα σημεία του Χερουβικού με διαφορετικούς συνδυασμούς Θέσεων, όπως στην περίπτωση του «...και... νεναις» στη λέξη «αγγελικαίς» (βλ. ανωτέρω Εικόνες 14 και 16) και της φράσεως «νν βιωτικήν αποθώμεθα μέριμναν» (βλ. Εικόνες 17 και 18). Στην πρώτη περίπτωση παρατηρούμε, ότι η Μεταβολή σε Μαλακό Διατονικό Τετράχορδο εισάγεται αρκετά πριν την Κατάληξη του Αποδέρματος με Φθορά νενανω, εκεί όπου υπάρχει Θέση Αντικενωκυλίσματος, την οποία ακολουθούν δύο ακόμη Θέσεις, Ομαλού και Ελαφρού. Στη δεύτερη, η ίδια Μεταβολή -εκτενέστατη αυτή τη φορά διάρκειας και με επίμονες καταβάσεις στον Νη ως λεγετος- εισάγεται αμέσως μετά την Κατάληξη του Αποδέρματος με Φθορά νενανω.

Παρατηρήσεις επί της σημειογραφίας (βλ. τον Πίνακα 6):

- Η ανωτέρω Μεταβολή επισημαίνεται στην Καταληκτήρια Θέση Αποδέρματος (29) της οποίας προηγούνται αντίστοιχες Ομαλού (28) και Ψηφιστού (25).

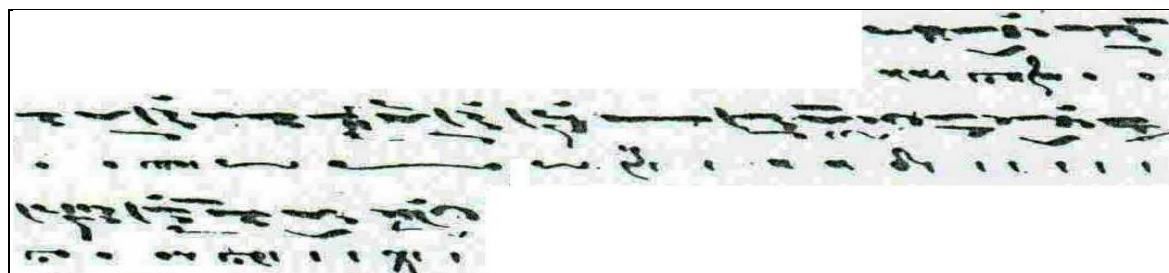
- Η Μετάθεση της Τονικότητας πραγματοποιείται κατά Τρίχορδον επί το Βαρύ (ο Βου γίνεται Δι), ενώ Παραχορδή δεν υφίσταται.
- Στην Παλαιά Γραφή η Μεταβολή Στ' μπορεί να δηλώνεται με τη Φθορά του νε-νανω, η οποία σε ορισμένες περιπτώσεις έπεται ή προηγείται της σχετικής Αλληλουχίας Θέσεων. Δεν επισημαίνεται, όμως, με κάποιο τρόπο το πέρασμα από το Διατονικό Τετράχορδο.
- Κατά την Μετροφωνική ανάγνωση διαπιστώνεται ταύτιση των κινήσεων του Μέλους τόσο στην Παλαιά όσο και στη Νέα Μέθοδο.

α/α Ει- δι- κή	Το- νικό- τητα	Εξήγηση των Θέσεων στην Νέα Μέθοδο Αναλυτικής Σημειογραφίας	Κατά- ληξη	α/α Γε- νι- κή	Το- νικό- τητα	Οι Θέσεις στην Παλαιά Γραφή	Κατά- ληξη
1		 ζο ο ο ο ο ο ο ο ο ρο		28		 ζο ο ο	
2		 ο ο ο ο ο ο ο ο ο ο		25		 ο ο ο σ	
3		 ο ο ο σ τε ε ε ε ε ε ε ε ε ε		26		 τε ε ε	
4		 και αι αι αι αι αι αι αι		29		 και αι αι αι	

Πίνακας 6ος:

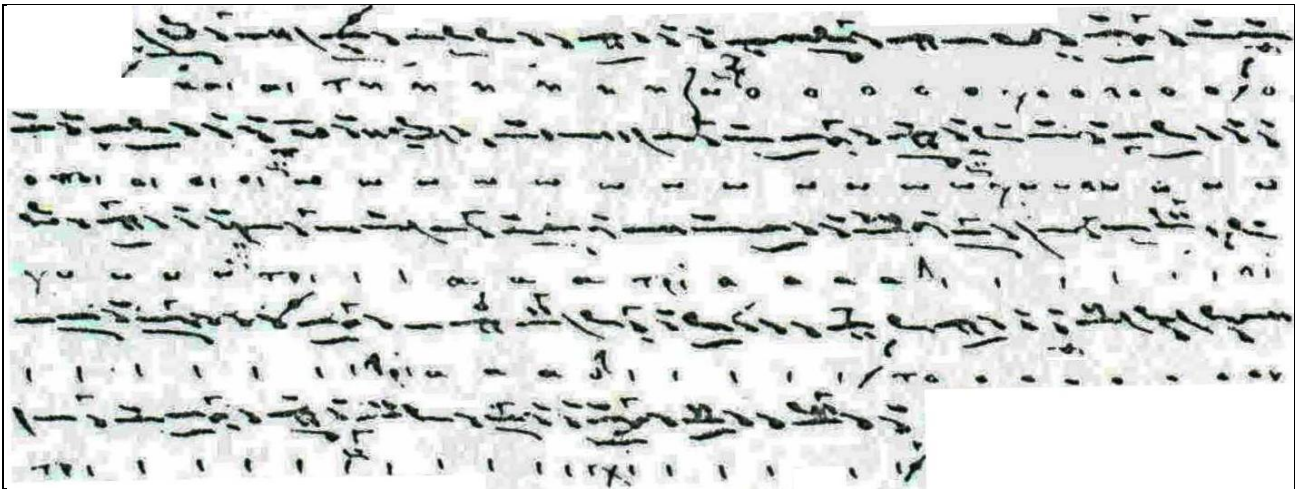
Οι Θέσεις της Στ' Μεταβολής στην Νέα Μέθοδο και στην Παλαιά Παρασημαντική.

Μεταβολή Ζ': Η δεύτερη «Δεινή» Μεταβολή ή -σωστότερα- Αλληλουχία Μεταβολών επισημαίνεται για πρώτη φορά στη φράση «τη ζωοποιώ Τριάδι τον Τρι-χι-» (βλ. Εικόνες 19 και 20) και επαναλαμβάνεται αρκετές φορές στη συνέχεια ως το «πάσαν». Στην πραγματικότητα, πρόκειται για την Μεταβολή Στ', εμπλουτισμένη -θα ταίριαζε και το «επιτηδευμένη»- σε τέτοιο βαθμό με μία σειρά άλλων Παραχορδών και Μεταθέσεων, ώστε να μας αναγκάζει να τη θεωρήσουμε ως ξεχωριστή και ιδιαίτερη Μεταβολή Ζ' (βλ. Σχεδιάγραμμα 9).

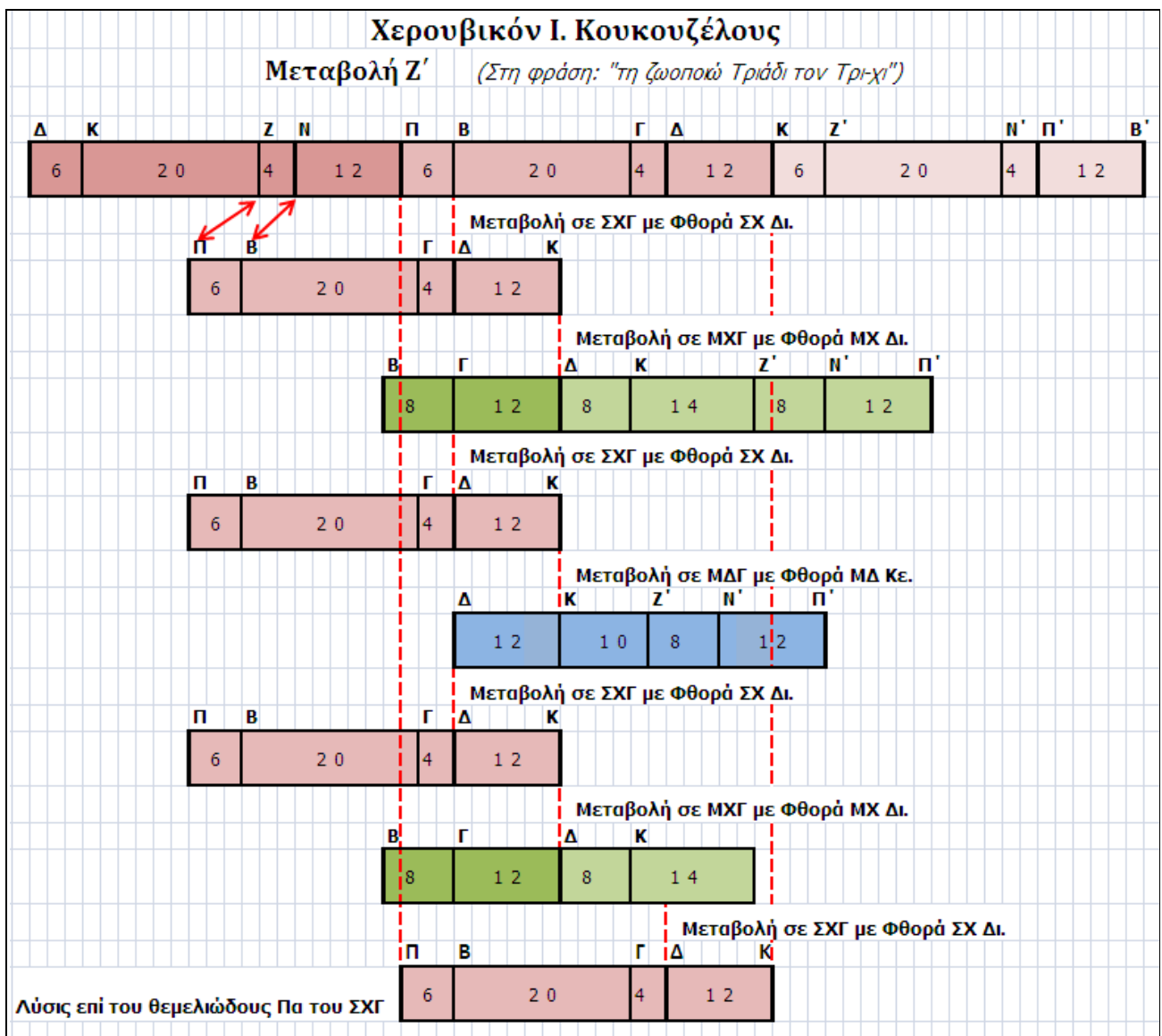

Εικόνα 19η: Χφ Ε.Β.Ε. 2839, σ. 698 (απόσπασμα)

Η Ζ' Μεταβολή στο «Παλατιανόν» Χερουβικόν του Ιωάννου Κουκουζέλου.

Εικόνα 20η: Χφ ΜΠΤ 705, φ. 30α (απόσπασμα)
 Η Ζ' Μεταβολή σε Εξήγηση του Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος.

Σχεδιάγραμμα 9ο:
 Γραφική Παράσταση της Μεταβολής Ζ'.

Η μελική αυτή «οδύσσεια» εισάγεται με Φθορά Σκληρού Χρωματικού Δι επί της Επιτονικής (Βου) της βασικής Κλίμακος. Δημιουργείται, έτσι, ένα νέο Τετράχορδο Σκληρού Χρώματος Βου-Ζω =Δι-Πα (σε κατιούσα φορά), όπου, ο Βου επέχει θέση νενανω, αλλά ο Ζω καταβιβάζεται οκτώ <8> Κόμματα χαμηλότερα από το αρχικό του ύψος. Παράλληλα, δημιουργείται συναφή δύο ομοίων Σκληρών Χρωματικών Τριχορδων (Δ-4-Γ-20-Β-4-Π-20-Ν) (βλ. κατωτέρω στα Συμπεράσματα).

Από αυτόν το Βου=Δι (νενανω), με ανάβαση Μείζονος Τόνος και ταυτόχρονη επιβολή Μαλακού Χρώματος με σχετική Φθορά Δι, εισάγεται Παραχορδή. Με την αντίστροφη Παραχορδή επανέρχεται πάλι το προηγούμενως παραχθέν Σκληρό Τετράχορδο Βου-Ζω = Δι-Πα (σε κατάβαση), επί του οποίου επισυνάπτεται Μαλακό Διατονικό Τετράχορδο Βου-Κε = Δι-Νη΄, για να φανεί πλήρως το νενανω, όπως στην Μεταβολή Στ΄. Ακολουθως, εισάγονται διαδοχικώς Σκληρό Χρωματικό Τετράχορδο και Μαλακού Χρώματος Τριχορδο. Στο τελευταίο με νέα Παραχορδή λύνεται η όλη Μεταβολή με Φθορά Σκληρού Χρωματικού Δι στην αρχική της Τονικότητα.

α/α Ει- δι- κή	Το- νικό- τητα	Εξήγηση των Θέσεων στην Νέα Μέθοδο Αναλυτικής Σημειογραφίας	Κατά- ληξη	α/α Γε- νι- κή	Το- νικό- τητα	Οι Θέσεις στην Παλαιά Γραφή	Κατά- ληξη
1		 και αι αι αι		30		 και αι	
2		 τη η η η η η η η η η η η η η		25		 τη η ζω	
3		 ο ο ο ο ο ο ο χο ο ρο ο ο ο		31		 ο ο ο ο	
4		 ο ο ποι οι οι οι οι		32		 ο ποι οι	
5		 ω ω ω ω ω ω ω		33		 ω ω	
6		 ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω		34		 ω ω	
7		 χω ω ρω ω ω ω ω ω		35		 ω ω	
8		 χω ω ω ω ω ω ω		36		 ω ω	
9		 Τρι ι ι ι		37		 Τρι ι	

10		α α α α α		38		α α
11		Τρι ι α α α α δι		39		α δι
12		ι ι ι ι ι ι ι ι ι		40		ι ι
13		ι ι ι ι ι		25		ι ι ι
14		ι ι ι Τρι α α α δι ι ι ι ι ι ι ι		26		ι
15		το ο ο ο ο		41		το ο ο ο
16		ο ο ο ο ο ο ο ον		42		ον το
17		Τρι ι ι ι ι ι ι ι		10		ι ι
18		ι ι ι ι ι ι ι ι ι ι ι ι ι		20		χι ι ι

Πίνακας 7ος:

Οι Θέσεις της Ζ' Μεταβολής στην Νέα Μέθοδο και στην Παλαιά Παρασημαντική.

Η σημειογραφική μελέτη της Μεταβολής Ζ', δυστυχώς, δεν μας παρέχει νέα στοιχεία για την καταγραφή των Παραχορδών και Μεταθέσεων. Θα γίνουν κι εδώ οι συνήθεις τυπικές παρατηρήσεις (βλ. τον Πίνακα 7):

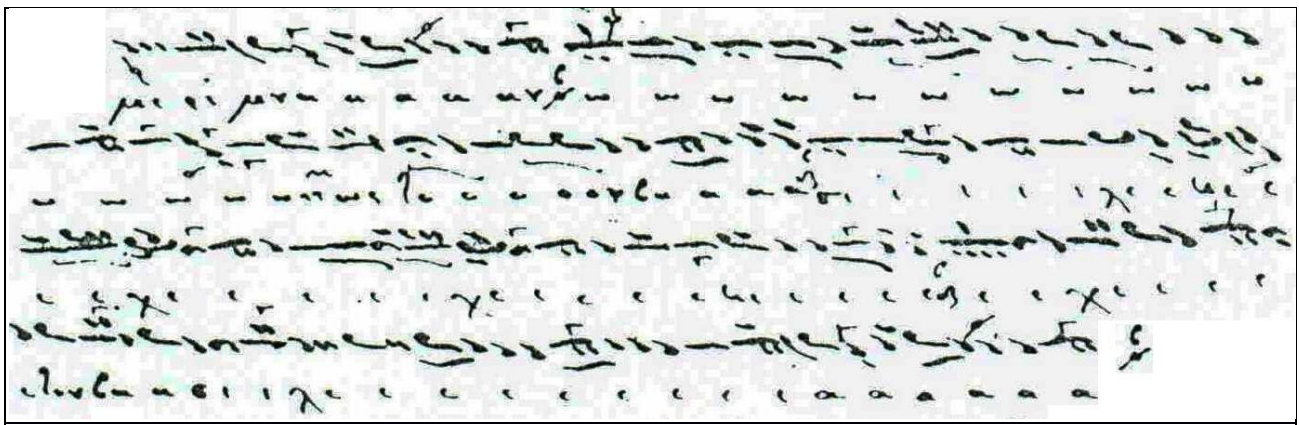
- Η Μελική Αλληλουχία χρησιμοποιεί τις Θέσεις: Ψηφιστού (25), Αντικενώματος (31), Πεταστής μετά δύο συνεχών καταβάσεων (32), Λυγίσματος (34), Αντικενώματος υπό δύο συνεχών καταβάσεων (35), Τρομικού (36), άλλου Αντικενώματος (38), Κυλίσματος (39), Ομαλού υπό Οξείαν (40), Ψηφιστού μετά Καταληκτηρίου Αποδέρματος (25-26), άλλου Τρομικού (41), άλλου Λυγίσματος (42), Ψηφιστού υπό Πεταστήν (10) και Ετέρου Παρακαλέσματος μετά Πιάσματος (20).
- Οι Παραχορδές, Μεταβολές Γενών ή Χροών και οι Μεταθέσεις Τονικότητας πραγματοποιούνται στις Θέσεις: Ψηφιστού (25, Σκληρό Χρώμα με συναφή Τριχορδών), Πεταστής μετά δύο συνεχών καταβάσεων (32, Παραχορδή Μαλακού Χρώματος), Αποδέρματος (26, Καταληκτήρια Θέση νενανω μετά Διατόνου), Τρομικού (41, επαναφορά Μαλακού Χρώματος) και Ετέρου Παρακαλέσματος μετά Πιάσματος (20, Λύσις της Μεταβολής).

- Οι Μεταθέσεις Τονικότητας στο μέγιστο μέρος τους αφορούν Τρίχορδα.
- Όπου η Νέα Μέθοδος χρειάζεται Φθορές για να δείξει τις όποιες Μεταβολές και Μεταθέσεις, η Παλαιά Γραφή δεν φέρει σχετικές ενδείξεις, εκτός από την επιβολή νενανω επί του Βου, η οποία επισημαίνεται με την σχετική Φθορά επί του Καταληκτηρίου Αποδέρματος.
- Με την Μετροφωνική μελέτη της Στενογραφίας διαπιστώνονται εύκολα όλες οι κινήσεις του Μέλους στις σχετικές Βαθμίδες των Συστημάτων, δεν καθίσταται, όμως, σαφής καμμία Μεταβολή Γένους, εκτός, ίσως, από την περίπτωση της Φθοράς του νενανω.

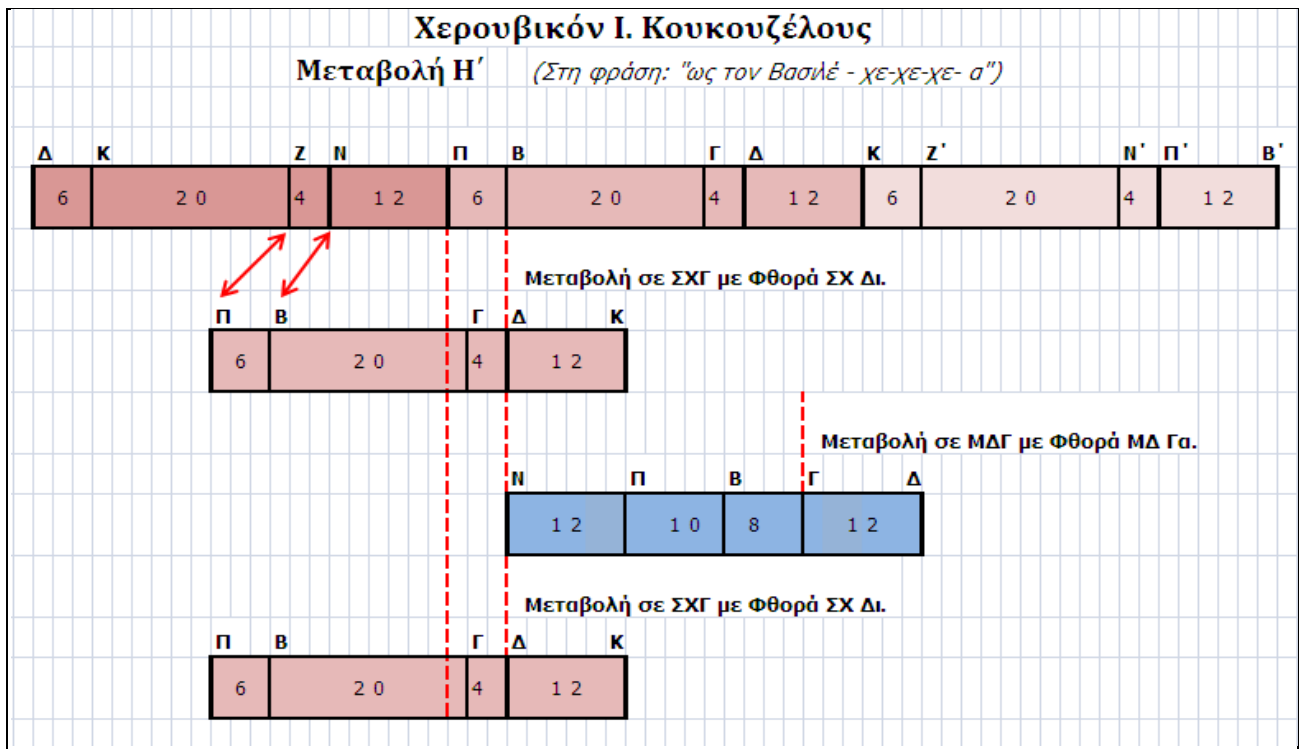
Μεταβολή Η΄: Μία ακόμη «Δεινή» Μεταβολή στο εν λόγω Χερουβικό του Κουκουζέλου επισημαίνεται στη φράση «ως τον Βασιλέα» (βλ. Εικόνες 21, 22 και Σχεδιάγραμμα 10). Η ιδέα της παρούσης Μεταβολής είναι, στην πραγματικότητα, όμοια με των δύο προηγούμενων του ίδιου έργου, όπου η Επιτονική Βαθμίδα της Σκληρής Χρωματικής Κλίμακος (ο Βου) γίνεται Κορυφή Τετραχόρδου νενανω, επί της οποίας επισυνάπτεται Μαλακό Διατονικό Τετράχορδο. Η διαφοροποίηση, όμως, της ενταύθα Μεταβολής έγκειται στο γεγονός, ότι εδώ Συνημμένο Διατονικό Τετράχορδο δεν είναι το Δι-Νη΄ (= Βου-Κε) αλλά το Νη-Γα, ως Τριφωνία του Πλαγίου του Τετάρτου Ήχου. Διαστηματικώς, βεβαίως, δεν υφίσταται διαφορά. Όμως, πλέον, ο αρχικός Βου, μετά την μετατροπή του σε νενανω, δεν παραμένει Δι αγια, αλλά Νη του νεαγιε. Αυτό ο μελουργός το επιτυγχάνει με Δέση της Φθοράς νανα (Διατονικού Γα) επί μιάς Υπερβατούς Τριφώνου αναβάσεως, ευθύς μετά την Κατάληξη νενανω επί του Βου. Η Μεταβολή λύνεται με νέα Φθορά νενανω επί του Βου και συνεχίζει κατά τα γνωστά.

Εικόνα 21η: Χφ Ε.Β.Ε. 2839, σ. 699 (απόσπασμα)
Η Η΄ Μεταβολή στο «Παλατιανόν» Χερουβικόν του Ιωάννου Κουκουζέλου.

Εικόνα 22η: Χφ ΜΠΤ 705, φ. 30β (απόσπασμα)
Η Η΄ Μεταβολή σε Εξήγηση του Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος.

Σχεδιάγραμμα 10α:
Γραφική Παράσταση της Μεταβολής Η'.

- Σύντομες σημειογραφικές παρατηρήσεις για την Μεταβολή Η' (βλ. Πίνακα 8):
- Η Μελική Αλληλουχία χρησιμοποιεί τις Θέσεις: Λυγίσματος υπό Τριφώνου Υπερβατούς αναβάσεως μετά Φθοράς νανα (43), Τρομικού υπό Ελαφρόν (44), δύο διαδοχικών Ψηφιστοπαρακαλεσμάτων υπό Αποστρόφου (14), Ψηφιστού υπό Πεταστήν (10) και Καταληκτηρίου Κυλίσματος (15). Η τελευταία ολοκληρώνεται σε Ίσον μετά Διπλής, επί του οποίου τίθεται Φθορά νενανω.
 - Η Μεταβολή σε Μαλακό Διάτονο δηλώνεται με την Φθορά νανα στην υπ' αριθμόν (43) Θέση Λυγίσματος.

α/α Ει- δι- κή	Το- νικό- τητα	Εξήγηση των Θέσεων στην Νέα Μέθοδο Αναλυτικής Σημειογραφίας	Κατά- ληξη	α/α Γε- νι- κή	Το- νικό- τητα	Οι Θέσεις στην Παλαιά Γραφή	Κατά- ληξη
1		 με ε ρι μνα α α α α α α αυ		26		 μναυ	
2		 Ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω ω		43		 ως	
3		 το ο ο ο ο ον Βα α α α α		44		 τον Βα α	

4		σι ι ι ι ι ι λε ε κε ε ε ε ε		45		σι ι λε	
5		χε ε ε ε ε ε ε ε		14		χε	
6		χε ε ε ε ε ε κε ε ε ε ε ε		14		χε ε	
7		ε ε ε		10		ε ε	
8		χε ε ε ε ε ε του βα α σι ι λε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε		16		χε ε ε ε ε	
9		ε ε α α α α α α α α		30		α	

Πίνακας 8ος:

Οι Θέσεις της Η' Μεταβολής στην Νέα Μέθοδο και στην Παλαιά Παρασημαντική.

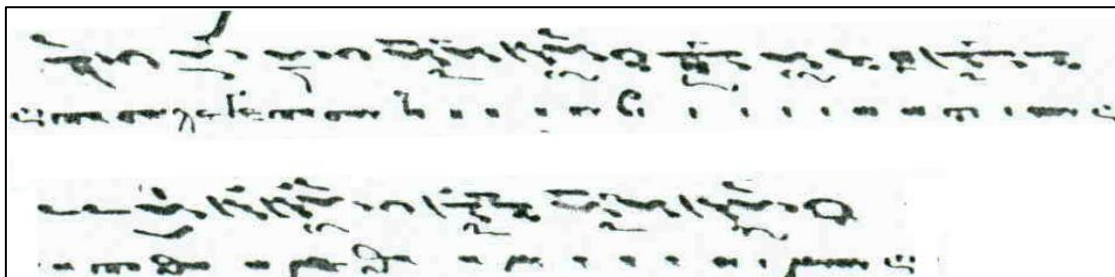
- Η επαναφορά στο Σκληρό Χρώμα πραγματοποιείται επί του τελικού Ίσου της Καταληκτικής Θέσης Κυλίσματος (16), όπου, κατά τα συνηθισμένα ανωτέρω, τίθεται Φθορά νενανω.
- Η Μετάθεση Τονικότητας αφορά πάλι Τρίχορδα (ο Βου μεταβάλλεται σε νεαγιε).
- Η Μετροφωνική ανάγνωση συμφωνεί με την Παραλλαγή της Νέας Μεθόδου.

Χερουβικόν Ιωάννου Λαμπαδαρίου του Κλαδά - Ήχος Δεύτερος.

Μεταβολή Θ': Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η Μεταβολή Θ' στο Χερουβικό του Ιωάννου Κλαδά σε Ήχο Δεύτερο, διότι μας παρέχει τη δυνατότητα να μελετήσουμε την λειτουργία των Θέσεων, που εισάγουν Μεταβολές σε έναν άλλο Ήχο, επί άλλων Τονικοτήτων και Συστημάτων. Εδώ, απαντά αυτούσια πέντε, τουλάχιστον, φορές στις φράσεις και λέξεις: «την βιωτικήν», «μέριμναν», «αγγελικαίς», «αοράτως», «ταξεριν» και δύο στο «αλληλούϊα», σε αρκετές δε ακόμη περιπτώσεις το δεύτερο μέρος αυτής.

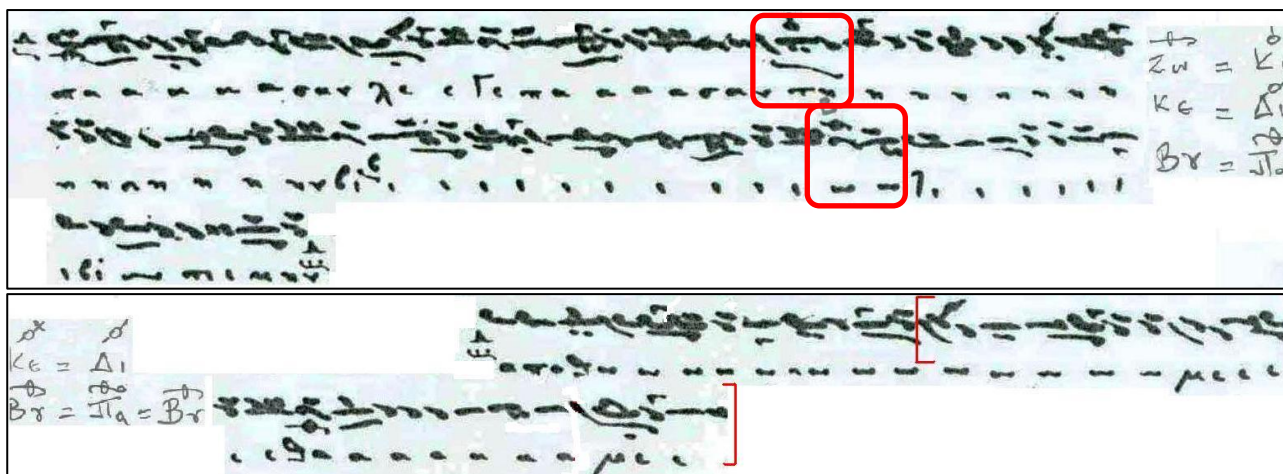
Η δομή της Μεταβολής Στ' (βλ. Εικόνες 23 και 24), όπως συντελείται στο «την βιωτικήν», έχει ως εξής (βλ. Σχεδιάγραμμα 11): Ενώ το Μέλος κινείται στο Μαλακό Χρωματικό Πεντάχορδο Δι-Πα', εισάγεται ένα Διατονικό Τετράχορδο, το οποίο θεμελιώνεται επί του Ζω' με Δέση επ' αυτού της Διατονικής Φθοράς Κε. Το σχετικό Τετράχορδο επεκτείνεται εν καταβάσει κατά Μείζονα Προσλαμβανόμενο Τόνο Κε-Δι (= Ζω-Κε). Ακολούθως, τίθεται επί του Δι (= Κε) η Φθορά του νενανω, που παράγει το Σκλη-

ρό Χρωματικό Τετράχορδο Δι-Πα. Αυτός ο Πα ευρίσκεται ακριβώς στο τονικό ύψος του αρχικού Βου του Μαλακού Χρώματος. Η οριστική Λύση της Μεταβολής Στ' επέρχεται απλά με σχετική Φθορά επί του εν λόγω Βου.

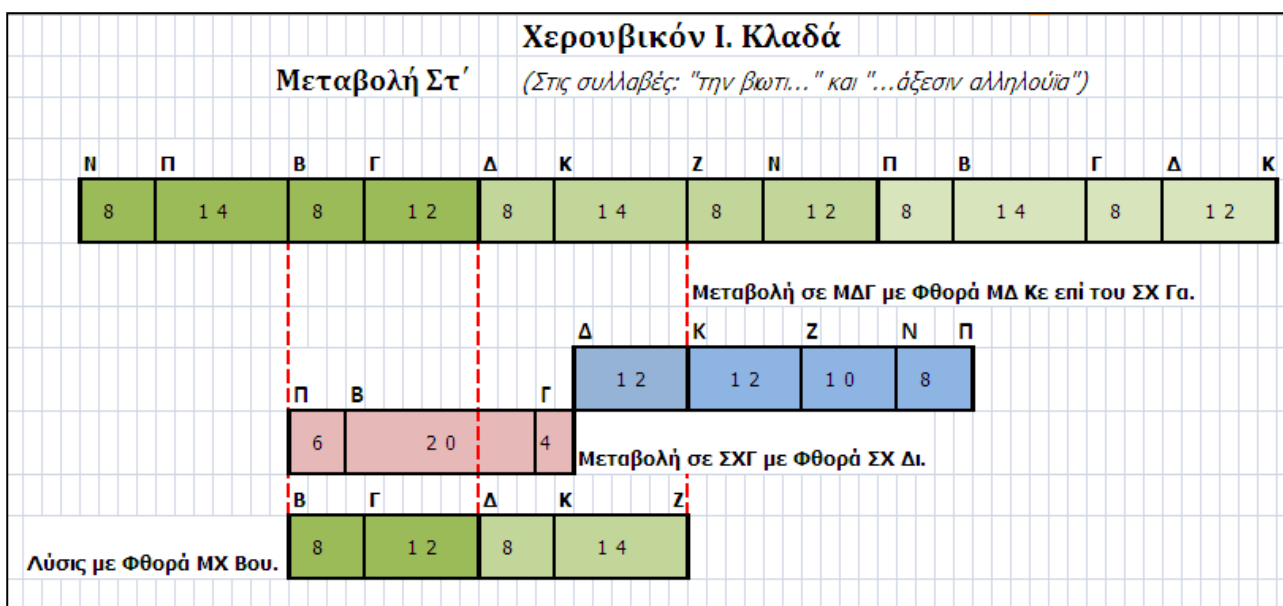
Εικόνα 23η: Χφ Ε.Β.Ε. 2839, σ. 636 (απόσπασμα)

Η Θ' Μεταβολή στο Χερουβικόν του Ιωάννου Κλαδά σε Ήχο Δεύτερο (δύο περιπτώσεις).

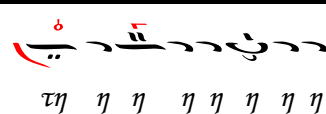
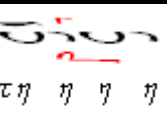
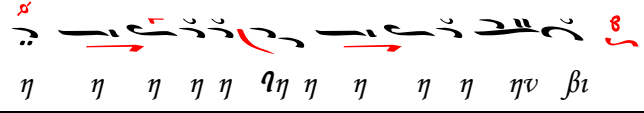
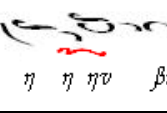
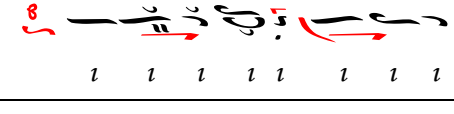
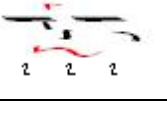
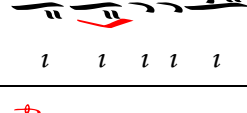
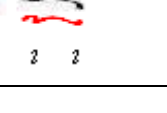
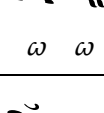
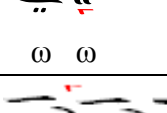
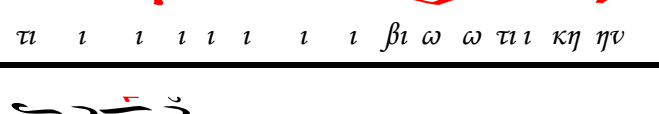
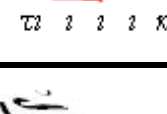
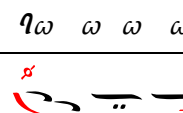
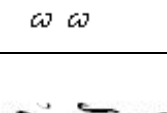
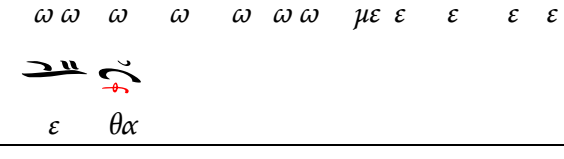
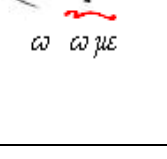
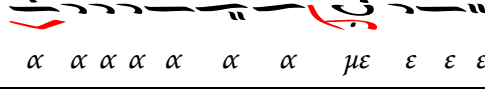
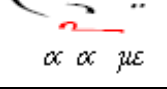

Εικόνα 24η: Χφ ΜΠΤ 704, φ. 324α (απόσπασμα)

Η Θ' Μεταβολή σε Εξήγηση του Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος (δύο περιπτώσεις).

Σχεδιάγραμμα 11ο:
 Γραφική Παράσταση της Μεταβολής Θ'.

α/α Ει- δι- κή	Το- νικό- τητα	Εξήγηση των Θέσεων στην Νέα Μέθοδο Αναλυτικής Σημειογραφίας	Κατά- ληξη	α/α Γε- νι- κή	Το- νικό- τητα	Οι Θέσεις στην Παλαιά Γραφή	Κατά- ληξη
1	Μ.Κ	 τη η η η η η η η	Μ.Ν	2	Μ.Ν		Μ.Κ
2	Μ.Ν	 η η η η η η η η η η η η η η βι	Μ.Ν	3	Μ.Κ		Μ.Ν
3	Μ.Ν	 ι ι ι ι ι ι ι ι	Μ.Ν	4	Μ.Ν		Μ.Ν
4	Μ.Ν	 ι ι ι ι ι	Μ.Ν	46	Μ.Ν		Μ.Ν
5	Μ.Ν	 ω ω	Μ.Ν	47	Μ.Ν		Μ.Ν
6	Μ.Ν	 πι ι ι ι ι ι ι ι βι ω ω τι ι κη ηη	Μ.Ν	48	Μ.Ν		Μ.Ν
7	Μ.Ν	 ηω ω ω ω	Μ.Ν	11	Μ.Ν		Μ.Κ
8	Μ.Ν	 ωω ω ω ωω με ε ε ε ε ε ε θα	Μ.Ν	3	Μ.Κ		Μ.Ν
9	Μ.Ν	 α α α α α α με ε ε ε ε	Μ.Κ	42	Μ.Ν		Μ.Ν

Πίνακας 9ος:

Οι Θέσεις της Θ' Μεταβολής στην Νέα και στην Παλαιά Γραφή (δύο περιπτώσεις).

Σημειογραφικές παρατηρήσεις (βλ. Πίνακα 9):

- Η πρώτη μελική Αλληλουχία αποτελείται από τις ήδη γνωστές Θέσεις Λυγίσματος (2), Κυλίσματος (3, Καταληκτήρια) και Ετέρου Παρακαλέσματος (4), επιπλέον δε από μία ακόμη Θέση Κυλίσματος (46), η οποία στην πραγματικότητα αποτελεί το δεύτερο και τρίτο μέρος της Θέσεως (16), τέλος από μία άλλη Θέση Λυγίσματος υπό Οξείες (48).
- Τη δεύτερη φράση απαρτίζουν, κυρίως, η Καταληκτήρια Θέση Κυλίσματος (3) και η Θέση Λυγίσματος (42) που, από το σημείο αρμογής της, οδηγεί στη Διφωνία.
- Στην πρώτη περίπτωση, η Παραχορδή με ταυτόχρονη Μεταβολή σε Διατονικό

Γένος πραγματοποιείται στην Θέση Λυγίσματος (2), η μετάβαση στο Σκληρό Χρώμα στην Καταληκτήρια Θέση Κυλίσματος (3) και η επάνοδος στο Μαλακό στο τέλος της άλλης Θέσεως Κυλίσματος (46-47).

- Και στη δεύτερη περίπτωση, που στερείται Διατονικής Μεταβολής, η Παραχορδή και ταυτόχρονη μετάβαση στην Χρόα του Σκληρού Χρώματος, συμβαίνει στην Καταληκτήρια Θέση Κυλίσματος (3).
- Όπου η Νέα Μέθοδος χρειάζεται Φθορές για να δείξει τις όποιες Μεταβολές και Μεταθέσεις, η Παλαιά Γραφή δεν φέρει σχετικές ενδείξεις.
- Φυσικά κι εδώ, η Μετροφωνία της Παλαιάς Στενογραφίας και η Παραλλαγή της Νέας Μεθόδου συμφωνούν.

Συμπεράσματα

Όπως γίνεται σαφές από τα όσα μέχρι τώρα εξετάθησαν, το ζήτημα της σημειογραφικής παράστασης των Παραχορδών και λοιπών Μεταβολών στην Παλαιά Στενογραφία της Ψαλτικής Τέχνης είναι σίγουρα εκείνο, που καθιστούσε αυτήν την εξαιρετικώς δύσκολη μουσική γραφή ακόμη δυσκολότερη. Είναι γνωστό, βεβαίως, πόσο πολύπλοκη υπόθεση ήταν η εκμάθηση και απομνημόνευση του Μέλους των Θέσεων, μια που αυτές ήταν -στην κυριολεξία- αμέτρητες: πολυάριθμοι συνδυασμοί και συσχετισμοί Φωνών και Υποστάσεων, διαφοροποιούμενοι κάθε φορά αναλόγως με τα Γένη Μελοποιίας, τα Συστηματικά Γένη των Ήχων, αυτούς τους ίδιους τους Ήχους, ακόμη και αναλόγως προς τις Βαθμίδες των Τετραχόρδων και Πενταχόρδων Συστημάτων.

Αφήνοντας κατά μέρος τα γενικά προβλήματα ανάγνωσης της Παλαιάς Γραφής, θα προσπαθήσουμε να υποθέσουμε ορισμένα στοιχεία λειτουργίας αυτού του μηχανισμού μόνον ως προς την αναγνώριση των Παραχορδών και Μεταβολών και αυτό μόνο στο Παπαδικό Γένος Μελοποιίας. Βεβαιότατα, η παράλληλη παράθεση των δύο τύπων γραφής, της Στενογραφίας και της Νέας Μεθόδου, είναι ασφαλής οδός για την εξαγωγή του Μέλους των Θέσεων και την μηχανική αποστήθισή τους. Αρκεί, όμως, αυτό; Σίγουρα όχι, διότι είναι πολλά ακόμη μυστικά, που η τέχνη αυτή φυλάσσει καλά κρυμμένα.

Τί δεδομένα έχουμε, λοιπόν, στα οποία μπορούμε να βασιστούμε, για να υποθέσουμε κάτι παραπάνω;

α) Οι Μεταθέσεις Τονικότητας που δημιουργούν «Δεινές» Μεταβολές είναι στην πλειοψηφία τους Μεταθέσεις κατά Διφωνίαν (κατά Τρίχορδα).

β) Οι Παραχορδές και οι ποικίλες Μεταβολές στην Παλαιά Γραφή δεν σημειώνονταν με ιδιαίτερα Σημάδια (όπως οι Φθορές ή οι Χρόες στη Νέα Μέθοδο), εκτός ελαχίστων περιπτώσεων.

γ) Η ύπαρξή τους διαπιστώνεται μόνο μέσω των Εξηγήσεων των Μελών στη Νέα Μέθοδο Αναλυτικής Σημειογραφίας από τους εξηγητές διδασκάλους.

δ) Μοναδικός οδηγός στην προσπάθειά μας είναι η Μετροφωνική ανάγνωση των Θέσεων.

Η προσεκτική, όμως, μελέτη και παρατήρηση μας προσέφερε μία σειρά επιπλέον διαπιστώσεων, τις ακόλουθες:

α) Ενώ συγκεκριμένες Θέσεις με σταθερή παρασήμευση παρουσιάζουν κατά την Εξήγησή τους **μεταβλητό** Μέλος, ανάλογα με το Γένος (Μαλακό ή Σκληρό Διατονικό και Μαλακό ή Σκληρό Χρωματικό) και την Βαθμίδα αρμογής τους, καταγράφονται ορισμένες άλλες, οι οποίες έχουν **σταθερό** Μέλος (άρα και Εξήγηση), ασχέτως Γένους και Βαθμίδος. Εξηγούνται, δηλαδή, πάντοτε με την ίδια μελωδία, όπου και αν βρεθούν. Κάτι τέτοιο διαπιστώνεται εύκολα, παρατηρώντας την ίδια σημειογραφικώς Θέση σε διάφορες μελοποιήσεις, ολοκλήρου του χρονικού φάσματος της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής περιόδου και σε ποικίλους μελουργούς.

β) Θέσεις με **σταθερό** Μέλος είναι συνήθως οι **Καταληκτικές Θέσεις** και οι προ αυτών άρρηκτα συνδεδεμένες μελικές φράσεις ως προπαρασκευαστικές Καταλήξεων.

γ) Μία τρίτη παρατήρηση είναι ότι πολλές φορές μπορεί κάποια **Μαρτυρία Ήχου** να καθοδηγήσει σε Μεταβολή, αν και απαντά «κατόπιν εορτής», στο τέλος της Αλληλουχίας Θέσεων, προϋποθέτοντας την εκ των προτέρων καλή γνώση της μελικής έκβασης. Ας μην λησμονείται το γεγονός, ότι στην Παλαιά Μέθοδο -αντίθετα από τη Νέα- πρώτα βιώνονταν το Μέλος και ύστερα μαθαίνονταν η γραφή του, η οποία έπαιζε ρόλο ενθυμήσεως.

δ) Ακόμη, είναι δυνατόν, Παραχορδές και Μεταβολές να δηλώνονται με μία από τις **Φθορές**. Και πάλι, όμως, δεν είναι βέβαιο, ότι αυτές τίθενται στο ακριβές σημείο Δέσης. Συνήθως, απαντούν στο τέλος των Αλληλουχιών Θέσεων, γεγονός που απαιτεί προσεκτική μελέτη του Μέλους.

ε) Η Μεταβολή Στ' στο Χερουβικό του Κουκουζέλου μας βοηθά σε μία ακόμη διαπίστωση. Πολλές φορές η χρήση Μικτών Κλιμάκων σε έναν Ήχο θεωρείτο δεδομένη. Για παράδειγμα, το νενανω αντιμετωπιζόταν εξ ορισμού ως Μικτός Ήχος, ο οποίος αναπτυσσόταν επί δύο Συνημμένων Τετραχορδων, ενός Βαρέος Σκληρού Χρωματικού και ενός Οξέος Μαλακού Διατονικού. Η γνώση αυτή ήταν πολύτιμη στις περιπτώσεις των «Δεινών» Μεταβολών.

ς) Σε ορισμένες περιπτώσεις, η πλάι-πλάι επανάληψη μίας Θέσεως, με εικόνα «Μελωδικής Αλυσίδος» είναι δυνατόν να υποκρύπτει μία ή περισσότερες Παραχορδές. Μπορεί, δηλαδή, να μη δηλώνει μελική επανάληψη μίας μελωδίας επί το οξύ ή το βαρύ κατά την καθορισμένη διαστηματική δομή του Πενταχορδου, αλλά πρόκειται για Παραχορδή, δηλαδή αυτούσια επανάληψη μίας Θέσεως σε άλλο τόνο, διατηρώντας την αρχική της διαστηματική πλοκή: π.χ. μία Θέση Α' Ήχου, θεμελιωμένη στον αννανες, μετατίθεται αυτούσια και επαναλαμβάνεται πάλι ως Θέση Α' Ήχου επί του νεαγιε ή του νεανες κ.ο.κ.. Στις περιπτώσεις αυτές, η απλή Μετροφωνική μέτρηση της Θέσεως μπορεί να δώσει πληροφορίες για το **ποσόν** της Μεταθέσεως της Τονικότητας (π.χ. κατά Τρίχορδο, κατά Τετράχορδο κ.λπ.).

ζ) Η ανάπτυξη του Μέλους, πάλι, είναι ένας άλλος τρόπος να επισημανθούν κάποιες από τις Μεταβολές, διότι η κίνηση της μελωδίας κατά Τρίχορδα ή Τετράχορδα και Πεντάχορδα μπορεί να διαφοροποιεί το Μέλος μίας Θέσεως, με αποτέλεσμα αυτή να εισάγει Μεταθέσεις Τονικότητας. Επομένως, ορι-

σμένες Μεταβολές είναι συσχετισμένες με την αρμογή των Συστημάτων, αυτός, όμως, είναι ο πλέον δύσκολος τρόπος να επισημανθούν.

Κλείνοντας αυτήν την ενότητα με την έκθεση των συμπερασμάτων από την παρούσα μελέτη, πρέπει οπωσδήποτε να αναφερθούμε και σε μία ακόμη πολύ σημαντική -κατά την προσωπική μας εκτίμηση- παρατήρηση:

Η μελέτη των «Δεινών» Μεταβολών στις βυζαντινές Παπαδικές μελοποιήσεις αποκαλύπτει την **χρήση «Ομοίας Διφωνίας»** (αυτό που διαφορετικά καλούμε και Τρίχορδο Σύστημα), **στο Σκληρό Χρωματικό Γένος**. Το ζήτημα, βεβαίως, της υπάρξεως Τριχόρδου Συστήματος στα μέλη Μαλακού Χρώματος συζητήθηκε και συζητείται πολύ, δημιουργώντας εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις. Προσωπικώς, θεωρούμε, ότι στο Μαλακό Χρωματικό Γένος της Νέας Μεθόδου δεν υφίσταται αυτούσια μετάθεση Τριχόρδου Συστήματος επί το οξύ ή επί το βαρύ, ώστε να ομιλούμε για μεταχείριση Ομοίας Διφωνίας. Όμως, αποδεδειγμένα, χρησιμοποιείται η συναφή ομοίων Τριχόρδων σε Παπαδικά μέλη Σκληρού Χρωματικού Γένους της βυζαντινής περιόδου. Κάτι τέτοιο, επί παραδείγματι, συμβαίνει, όταν επί του Βου του Σκληρού Χρωματικού Τριχόρδου Δι-Βου (Δ-4-Γ-20-Β) τεθεί Φθορά νενανω, δημιουργώντας όμοιο Συνημμένο Τρίχορδο Β-Ν (Β-4-Π-20-Ν).

Αντί Επιλόγου

Ποιοί είναι λόγοι, για τους οποίους περιορίζεται ή εξαφανίζεται τελείως η χρήση Παραχορδών και «Δεινών» Μεταβολών από τα Παπαδικά μέλη της μεταβυζαντινής περιόδου; Είναι κάποια κατοπινή θεωρητική αδυναμία των μελουργών, που οδηγεί σε απλοποίηση των έργων τους; Είναι η λειψανδρία δεινών Ψαλτών από τους Χορούς; Είναι η διάθεση καθάρσεως των μελών από τις περιττές επιτηδεύσεις, που παρατηρούνται κατά τις Παραχορδές και τις κατά Διφωνίαν Μεταθέσεις της Τονικότητας; Μήπως ενδιαφέρει πλέον η αναγωγή των μελοποιήσεων επί το «εκκλησιαστικώτερον» -αν είναι δόκιμη η έκφραση- και η παράλληλη μείωση της τάσεως «η τέχνη για την τέχνη»; Μήπως είναι συνυφασμένη με τις κατά εποχές τάσεις σμικρύνσεως των μελών, ως ανάγκη μείωσης της χρονικής διάρκειας των λατρευτικών συνάξεων; Όπως και να έχει το πράγμα, πρόκειται για μέγα ζήτημα, το οποίο σίγουρα απαιτεί περαιτέρω διερεύνηση.

Κ.Χ.Κ.

Βόλος, 11 Ιουνίου 2009